بەشێک لە پەیامەکانی نوور

چەند بناغەیەك بۆ

تێگەیشتن لە فەرموودەکان

بەدیعوززەمان
سەعیدی نوورسی
دایناوە

فاڕووق ڕەسووڵ یەحیا
کردوویە بە کوردی

ئەم پەیامە:

* مامۆستا (**بەدیعوززەمان سەعیدی نوورسی**) بە زمانی تورکی دایناوە.
* مامۆستا (**ئیحسان قاسم صالحی**) لە زمانی تورکییەوە کردوویەتی بە عەرەبی.
* (**فارووق ڕەسووڵ یەحیا**) لە عەرەبییەوە کردوویە بە کوردی.
* مامۆستا (**حسەین حەسەن کەریم**) لەگەڵ دەقی عەرەبییەکەدا بەرامبەری کردووە.
* چاپی یەکەم: سلێمانی ١٤٤٢ك - ٢٠٢١ز.
* (**ناوەندی ڕاگەیاندنی ئارا**) نەخشەی بەرگی کێشاوە و بڵاوی دەکاتەوە.

* لە بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی (١٦٧٢)ی ساڵی (٢٠٢٠)ی پێ دراوە.

بەشێك لە پەیامەكانی نوور

چەند بناغەیەك بۆ:

تێگەیشتن لە فەرموودەكان

بەدیعوززەمان

سەعیدی نوورسی

داینا‌وە

فاروق ڕەسووڵ یەحیا

كردوویە بە كوردی

پێشەکی

هەر ئیماندارێك بە ئایینی ئیسلام، کە باوەڕەکەی لەسەر بناغەی زانست و لێکۆڵینەوە و تێگەیشتن دامەزرابێت، هەموو ئەو فەرمان و بڕیارانەی پێ قبووڵە کە پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ ڕایگەیاندوون. چونکە بە دڵنیایی ئەوەی لە لا سەلماوە کە: ﴿ومَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى ۞ إِنْ هُوَ إِلاَّ وَحْيٌ يُوحَى﴾ (النجم: ٣-٤).

زانایانی لێکۆڵەری موسڵمان، هەر لە سەردەمە زێڕینەکانی پەخشانی نووری ئیسلامەوە، چەندین زانستیان بۆ خزمەت بە "وەحی"ی قورئان و سوننەت دامەزراند، چ بۆ پۆلێنکردنی بەشەکان و جیاوازیی پلەکان و سنووری کارپێکردنی هەریەکەیان، چ بۆ دیاریکردنی دەلالەتەکان و ڕێ و شوێن و دەستوورەکانی هەڵێنجانی بڕیارەکان لەو دوو سەرچاوە بنەڕەتییەوە. ئەوەبوو زانستەکانی "أصول الفقه" و "علوم القرآن" و "علوم الحديث" و "أصول التفسير" و هاوشێوەیان هاتنە کایەوە و، دەیان کتێبی گرنگی پڕ لە بابەتی زانستیی قووڵ و توندوتۆڵ بۆ ئەو خزمەتە خاوێنە نووسران کە لە بواری توێژینەوە و لێکۆڵینەوەدا دانسقە و پێشەنگن لە مێژووی هەموو مرۆڤایەتیدا..

یاسا و دەستوورەکانی ئەو زانستانەش بوون بە دەمڕاست و یەکلاکەرەوەی زانستییانە بۆ ڕا جیاوازەکانی هەر وتوویژێك کە لەسەر دەقەکان و پلەیان و مەودای دەلالەتیان بکرێت.

لەگەڵ ئەوەشدا، مەرج نییە توانای زانستیی هەموو کەسێك لەو ئاستەدا بێت کە لە ڕۆشنایی ئەو یاسا و دەستوورانەدا لە دەقە جیاجیاکان وەك پێویست تێبگات، یاخود هێندە بەهرەمەند بووبێت لێیان کە ئەو چەشنە گومانە

دووپاتبووانە بەهەڵەیدا نەبەن کە هەر هێندەی وەڵام دەدرێنەوە و لەبیری خەڵك دەچنەوە، ناوبەناو لە کۆمەڵگا جیاوازەکاندا سەرلەنوێ بڵاودەکرێنەوە.

ئەو قۆناغ و کات و شوێنەی کە دانەری تێدا ژیاوە، بەرەی بەرامبەر بە سوودوەرگرتن لە بارودۆخ، هەموو گومان و وەهمەکانی درێژایی مێژووی جارێکی تر تێدا هەڵڕشتووەتەوە. بۆیە ئەویش "پەیامەکانی نوور"ی بۆ ڕوونکردنەوەی ڕاستییەکان و وەڵامدانەوەی پرسیار و گومانەکان نووسیوە و پێشکەشی ڕاستیخوازانی کردووە.

ئەم نامیلکەیەی بەردەستمان هەڵبژاردەیەکە لەو پەیامانە، بۆ وەڵامی هەندێ پرسیار لەسەر دەقی چەند فەرموودەیەك. نووسەر چەند یاسا و دەستوورێکی زانستیانەی تێدا دەخاتە بەردەستی خوێنەر تاکوو هەر بۆ خۆی "تەرازوو"ی لە لا دروست ببێت بۆ مامەڵە لەگەڵ دەقەکانی فەرموودە لە هەڵوێستە هاوشێوەکاندا..

هەوڵیشی داوە ئاسانکاری بۆ تێگەیاندنی خوێنەر بکات و، ڕاینەپێچێتە گۆشەی وردەکاریی ئەو زانستانەی ئاماژەمان پێدان، کە زیاتر پسپۆڕان و ئەوانەی پێشینەی زانیارییان لەبارەیانەوە هەیە، لێیان سوودمەندن.

لە خوای گەورەی میهرەبان دەپاڕێمەوە کە ئیمانمان دامەزراو بکات و، بە عاقیبەتخێری شەرەفی ئامادەبوونی حوزووری خۆیمان پێ ببەخشێت. ئامین.

وصَلَّى اللّهُ وَسَلَّمَ عَلَى سَيِّدِنا ونَبِيِّنا محمَّدٍ وعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعين.

وَالْحَمْدُ لِلّهِ رَبِّ الْعَالَمِين.

فارووق ڕەسووڵ یەحیا

١٤٤٢/١/٢٤ك

٢٠٢٠/٩/١٢ز

وتەی بیست و چوارەم

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

دەستوورەکانی تێگەیشتن لە فەرموودەکان

لەبەر ئەوەی مـرۆڤ بە جـۆرێکی تـا ڕادەیەك تەمـاوی لە بەشـێکی ئەو فەرموودە پیرۆزانە دەگات کە لە "نیشانە و ڕووداوەکانی قیـامەت" و "چـاکی و پاداشـتی کردەوەکـان" دەدوێـن و، واتاکانیـان لە بەرچـاوی زەینیـدا بە ڕوونی دەرناکەون، ئەوا چەند کەسێکی ئەهلی عیلم لەوانەی بە ژیریی خۆیان دەنـازن، ئەو ڕیوایەتانەیـان بە "ضـەعیف" لە قەڵەم داوە و، هەندێکیشـیان لە ڕیـزی "مەوضووعات"دا داناوە.. کەسـانێکی تـریش لەوانەی کە ئیمانیـان لاوازە و بە ژیریی خۆیان بایی بوون، پتر زیادەڕەوییان نواندووە و ئینکاریی ئەو فەرمـوودە پیرۆزانەیان کردووە!

ئێمە نامانەوێت لێرەدا بە دوور و درێژی لەگەڵیان بدوێین، بەڵکو خوێنەر بۆ "دوازدە" دەستوور و ئوسووڵی گشتی بێدار دەکەینەوە لەوانەی کە دەکرێت بـۆ مەبەستی تێگەیشتن لەم فەرموودە پیرۆزانە سوودیان لێ وەربگیرێت.

☐ **دەستووری یەکەم:**

ئەم دەستوورە بریتییە لەو مەسەلەیەی کە لە وەڵامـی پرسـیارەکەی کۆتـایی وتەی بیستەمدا ڕوونمان کردەوە، کە ئەمەی خوارەوە پوختەکەیەتی:

"ئایین" تـاقیکردنەوە و ئیمتیحـانە؛ ڕۆحە بەرزەکـان لە ڕۆحە نزمەکـان جیـا دەکـاتەوە! لەبەر ئەوە، سـەبارەت بەو ڕووداوانەی کە لە ئاینـدەدا خەڵـکی

دەیانبینن بە شێوازێك دەدوێت كە هێندە تەماوی نەبێت كەس لێیان تێنەگات و هێندەش ڕوون نەبێت كە بە وێنەی شتانی بەڵگەنەویست خەڵكی ناچاری تەسدیقكردنی ببن، بەڵكو بە كراوەیی دەیانخاتە پێش چاوی ژیریەكان، نە هێندە تەماوی و نادیارن كە لە بەرامبەریانەوە دەستەوسان بن، نە هێندەش ڕوونن كە توانای ئیختیاریان لێ دابماڵێت!

خۆ ئەگەر بە وێنەی ڕوونیی شتانی بەڵگەنەویست یەكێك لە نیشانەكانی قیامەت دەربكەوتایە و خەڵكی ناچاری تەسدیقكردنی ببوونایە، ئەوا ئەو كاتە توانا و لێهاتنێكی سروشتیی بێنرخی وەك خەڵووز لەگەڵ یەكێكی تری بەنرخی وەك ئەڵماسدا یەكسان دەبوون. دیارە لە كاتێكی وەهاشدا نهێنیی "تەكلیف" و ئەنجامی تاقیكردنەوەكە زایە دەبوون و بە خۆڕایی لەدەستدەچوون!

لەبەر ئەوە، چەندین مەسەلەی زۆر هەیە كە گەلێ ئیختیلافیان تێدا پەیدا بووە، وەكو مەسەلەكانی مەهدی[١] و سوفیانی[٢]. ئنجا لەبەر زۆریی ئیختیلافی

---

(١) أحاديث المهدي عند الترمذي، وأبي داود، وابن ماجه، والحاكم، والطبراني، وأبي يعلي الموصلي، وأسندوها إلى جماعة من الصحابة. قال الشوكاني في التوضيح: والأحاديث الواردة في المهدي التي أمكن الوقوف عليها منها خمسون حديثاً فيها الصحيح والحسن والضعيف المنجبر، وهي متواترة بلا شك ولا شبهة، بل يصدق وصف التواتر على ما هو دونها على جميع الاصطلاحات المحررة في الأصول، وأما الآثار عن الصحابة المصرّحة بالمهدي فهي كثيرة أيضاً، لها حكم الرفع، إذ لا مجال للاجتهاد في مثل ذلك إهـ (الاذاعة لمحمد صديق حسن خان: ١١٣ - ١١٤) وانظر التحفة للمباركفوري (٤٨٥/٦). (وەرگێڕ، لە چاپە عەرەبییەكەوە)

(٢) وردت أحاديث كثيرة بحق دجال المسلمين الموصوف "بالسفياني" نذكر منها:
"عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: يخرج رجل يقال له السفياني في عمق دمشق وعامة من يتبعه من كلب، فيقتل حتى يبقر بطون النساء ويقتل الصبيان فتجمع لهم قيس فيقتلها حتى لا يمنع ذنب تلعة، ويخرج رجل من أهل بيتي في الحرة فيبلغ السفياني، فيبعث إليه جنداً من جنده فيهزمهم فيسير منهم إليه السفياني بمن معه حتى إذا صار ببيداء من الأرض خسف بهم فلا ينجو منهم إلا المخبر عنهم". أخرجه الحاكم في

ڕیوایەتەکـانیش، چەنـدین حـوکمی زۆر و پـێچەوانەی یەکـتر سـەبارەت بە فەرموودەکان دەرکراون.

❑ دەستووری دووهەم:

مەسەلە و بابەتە ئیسلامییەکان چەنـد پـلە و تـوێژێکن، لە کاتێکـدا کە هـی وایان تێدایە - وەکو باسەکانی عەقیدە - پێویستی بە بەڵگەی گومـانبڕی قەتعـی هەیە، پلەی واشیان هەیە کە تەنها "ظەننی غالیب"ی سـەروزیادە و، هەنـدێکی تریشیان تەنها پێویستی بە تەسلیمبوون و قبووڵکردن و ڕەتنەدانەوە هەیە.

لەبەر ئەوە، بۆ مەسەلە و بابەتە فەرعییەکان و ڕووداوەکان، کە لە بناغەکانی ئـیمان نـین، داوای بەڵـگەی قەتعـی و ملکەچبـوونی یەقـین ناکرێـت، بەڵکـو تەسلیمبوون و ڕەتنەدانەوەیان سەروزیادە.

❑ دەستووری سێهەم:

لە سەردەمی هاوەڵە بەڕێزەکاندا - خوایـان لـێ ڕازی بێـت - گەلـێ زانـای "بەنی ئیسرائیل" و "فەلە"(دیـان) موسـڵمان بـوون و، زانیارییەکـانی پێشـوویان لەگەڵ خۆیانـدا هێنـایە نـاو ئیسـلامەتییەکەیانەوە. جـا هەنـدێ لەو زانیـارییە پێشووانەی ئەوان، کە پـێچەوانەی واقیعـی حـاڵ بـوون و ئەندازەکەشـیان کەم نەبوو، بە وەهم و هەڵە وەك بەشێك لە زانستە ئیسـلامییەکان تەماشـا کـراون و وەرگیراون!

❑ دەستووری چوارەم:

هەندێ لە وتەی ئەو کەسانەی کە فەرموودەکانیان ڕیـوایەت کـردووە، یـان هەندێ لەو واتایانەی کە ئەوان لەو فەرموودانەیان هەڵگۆزیوە، تێکەڵـی دەقـی

المستدرك ٥٢٠/٤ وقال: هذا حديث صـحيح الإسـناد عـلى شرط الشـيخين ولم يخرِّجـاه، ووافقه الذهبي. (يبقر: يفتح. كلب: ماء بين الكوفة والشام. لا يمنع ذنب تلعة: لا يخلو منـه موضع". وأورده السيوطي في اللآلىء ٣٨٨/٢ والاسـفراييني ٧٥/٢ وانظـر البدايـة والنهايـة لابن كثير وتذكرة القرطبي. (وەرگێڕ، لە چاپە عەرەبییەکەوە)

فەرموودەكان بوون و پێكەوە بە یەك چاو تەماشا كراون. خۆ مادەم مرۆڤیش لە هەڵە بەدەر نییە، ئەوا هەندێ لەو قسە و واتایانەی ئەوان پێچەوانەی واقیع دەرچوون، ئەمەش بووە بە مایەی لاوازبوونی فەرموودەكە.

❑ دەستووری پێنجەم:

هەندێ لەو واتایانەی كە بە ئیلهام خراونەتە دڵی ئەولیا و ئەهلی كەشفەوە، بە "فەرموودە" لە قەڵەم دراون، لەسەر ئەو بناغەیەی كە نەتەوەی ئیسلام كەسانی "مُحَدَّث"[1] واتە ئیلهامكراویان تێدایە. ئاشكراشە كە هەندێ جار ئیلهامی ئەولیا، لەبەر چەند تەگەرەیەك، بە هەڵەدا دەچێت و دەگونجێ لەم چەشنە ڕیوایەتانەدا شتی پێچەوانەی ڕاستی دەربكەوێت.

❑ دەستووری شەشەم:

هەندێ حیكایەت لەناو خەڵكیدا ناوبانگ دەردەكەن و لەناویاندا بە وێنەی "پەند" دەماودەمی پێ دەكرێت. دیارە "پەند"یش سەیری واتا ڕاستەقینەكەی ناكرێت، بەڵكو سەیری ئەو ئامانجە دەكرێت كە لە پێناویدا هێنراوە..

لەبەر ئەوە، هەندێ فەرموودە، بۆ مەبەستی ڕێنمایی و ڕێ پیشاندان، هەندێ چیرۆك و حیكایەتیان لە قالبی كینایە و شێوازی تەمسیلدا باس كردووە، لەوانەی كە خەڵكی پێی ئاشنان و لەسەری ڕاهاتوون.

جا ئەگەر هەر ناتەواوی و كەموكوڕییەك لە "واتا حەقیقی"یەكەی ئەم چەشنە مەسەلانەدا ببێت، ئەوا هۆكەی دەگەڕێتەوە بۆ عورف و عادەتی خەڵكی و ئەو حیكایاتانەی كە دەماودەم بیستوویانە و لەگەڵی ڕاهاتوون.

---

(١) عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: "لقد كان فيمَن كان قبلكم من الأمم ناس محدَّثون من غير أن يكونوا أنبياء، فإن يكن من أمتي أحد فإنَّه عمر" رواه البخاري في فضائل أصحاب النبي ﷺ، ورواه مسلم ٢٣٩٨ في فضائل الصحابة. (وەرگێڕ، لە چاپە عەرەبییەكەوە)

❑ دەستووری حەوتەم:

گەلێ نموونەهێنانەوە و تەشبیهی بەلاغی هەن، کە بەهۆی تێپەڕبوونی کات یان بەهۆی دەرچوونیانەوە لە دەستی "زانین" بۆ ناو دەستی "نەزانی"، بە وێنەی چەند ڕاستییەکی ماددی وەرگیراون. بۆیە ئەو خەڵکانەی کە تەشبیهەکان بە حەقیقەتی ماددی دادەنێن، بە هەڵەدا دەچن.

بۆ نموونە: ئەو دوو مەلائیکەتەی کە ناویان "گا" و "نەهەنگ"ە و لە جیهانی میسالیشدا لە شێوەی گا و نەهەنگدان و، لە چینی ئەو مەلائیکەتانەی خوای گەورەن کە سەرپەرشتیی زیندەوەرانی وشکایی و دەریای گۆی زەوی دەکەن، لە گومان و بۆچوونی هەڵەی خەڵکدا بوون بە گایەکی زەبەلاح و نەهەنگێکی بەرجەستە! کە ئەمەش بووە بەهۆی ڕەخنەگرتن لە فەرموودەکە.

نموونەیەکی تر: جارێکیان لە کۆڕی پێغەمبەردا ﷺ دەنگێك بیسترا، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئەمە دەنگی بەردێکە کە حەفتا ساڵە بۆ دۆزەخ هەڵدراوە وا ئێستا گەیشتە بنکی دۆزەخ[1]..

جا ئەو کەسەی ئەم فەرموودەیە دەبیستێت و حەقیقەتەکەی بۆ ڕوون نەبووەتەوە، ئینکاریی دەکات و بەمەش لە ڕێ دەترازێت. بەڵام گەر بزانێت بە جۆرێکی بێگومان چەسپاوە کە دوای ماوەیەکی کەم یەکێك هاتە خزمەتی

(١) روى مسلم في كتاب الزهد، وصفة الجنة، والإيمان، عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: "كنا مع رسول الله ﷺ إذ سمع وجبة (أي سقطة) فقال النبي ﷺ تدرون ما هذا؟ قلنا: اللّهُ ورسوله أعلم. قال: هذا حجر رُمي به في النار منذ سبعين خريفاً فهو يهوى في النار الآن حتى انتهى إلى قعرها" زاد في رواية "فسمعتم وجبتَها" (٢١٨٥/٤ - ٢١٨٥ رقم ٢٨٤٤).
وروى أيضاً عن جابر رضي الله عنه ان رسول الله ﷺ قدم من سفر، فلما كان قرب المدينة هاجت ريح شديدة تكاد أن تدفن الراكب، فزعم أنَّ رسول الله ﷺ قال: بعثت هذه الريح لموت منافق، فلما قَدِمَ المدينة فإذا منافق عظيم من المنافقين قد مات". (٢١٤٥/٤ رقم ٢٧٨٢). ورواه أحمد بغير هذا اللفظ (٣٤١/٣، ٣٤٦). (وەرگێڕ، لە چاپە عەرەبییەکەوە)

پێغەمبەر ﷺ و هەواڵی پێ دا كە نەختێك پێش ئێستا فڵانە مونافیقی بەناوبانگ مـــرد، ئەوا ئەو كـــاتە دڵنیـــا دەبێـــت كە پێغەمـــبەر ﷺ بە ڕەوانبێـــژییە بەرزە پێغەمبەرانەكەی خـۆی وێـنەی ئەو مونـافیقە تەمەن حەفتـا سـاڵەی بە شـێوەی بەردێك كێشاوە كە بۆ بنكی دۆزەخ بەربێتەوە، چـونكە سـەرجەمی ژیـانی ئەو مونافیقە كەوتنەخوارەوە بووە بۆ ناو كوفر و بەربوونەوە بووە بۆ نـزمترین پـلەی نزمی. خوای گەورەش لە دەمی مردنی ئەو مونـافیقەدا ئەو دەنـگەی بە گوێـدا دان و كردی بە نیشانەیەك لەسەر دوا ئەنجامی ئەو.

❑ دەستووری هەشتەم:

خواوەندی دانای زانا، لەم خانەی ئیمتیحان و گۆڕەپـانی تـاقیكردنەوەیەدا، هەنـدێ شـتی گرنـگ لە دووتـوێی گەلـێ كاروبـاری زۆردا دەشـارێتەوە و، چەنـدەها حـیكمەت و بەرژەوەنـدیی زۆریـش بەم شـاردنەوەیەوە پەیوەسـت دەكات. بـۆ نمـوونە: خـوای گەورە "شـەوی قەدر"ی لە مـانگی ڕەمەزانـدا و، "سـەعاتی دوعـا گیـرابـوون"ی لە شـەو و ڕۆژی جـومعەدا و، "ئەولیـا و پیاوچاكـان"ی لە نێـوان كـۆمەڵانی مرۆڤـدا و، "ئەجەل"ی لە تەمەنـدا و، "بەرپابوونی قیامەت"ی لە تەمەنی دنیادا... هتد، شاردووەتەوە..

خۆ ئەگەر ئەجەلی مرۆڤ دیار بـووایە و كـاتەكەی بزانـرایە ئەوا ئەم مـرۆڤە هەژارە نیـوەی تەمەنی لە بێئاگـاییەكی تەواوەتیـدا بەسـەر دەبـرد و، نیـوەكەی تریشی هێندە دەحەپەسا و گیرۆدەی سام و مەترسی دەبوو هەتا وەكو كەسێكی لـێ دەهـات كە هەنگـاو بە هەنگـاو بەرەو پەتی سـێدارە بـڕوات. كەچـی پارێزگاریكردنی هاوسەنگیی پێویست لە نێوان دنیا و دواڕۆژدا و، بەرژەوەندیی مانەوەی دڵی مرۆڤ لە نێوان تـرس و ئومێـد(الخـوف والرجـاء)دا، داخـوازی ئەوەن كە هەموو خولەكێكی ژیانی مرۆڤ بگونجێ مردن یەخەی پێ بگرێت و بیشگونجێ ژیانی هەر بەردەوام بێت. بۆیە تەمەنێكی ئەجەل نەزانراوی بیسـت ساڵی لە تەمەنێكی ئەجەل زانراوی هەزار ساڵی بە باشتر دادەنرێت!

هەر بەم جۆرە، بەرپابوونی قیامەتیش ئەجەلی ئەم دنیایەی خۆمانە، کە دەڵێی مرۆڤێکی گەورەیە. جا ئەگەر کاتەکەی دیاریکراو بوایە، ئەوا سەدەکانی پێشین و ناوەڕاست لە خەوی بێئاگاییدا ژیانیان بەسەر دەبرد و، سەدەکانی دواییش لە ترس و بیمدا دەمانەوە. چونکە مرۆڤ هەروەك بە حوکمی ژیانی کەسی و ڕۆژانەی خۆی پەیوەندیی بە خانە و لانە و شارەکەی خۆیەوە هەیە، بە هەمان جۆر و بە حوکمی ژیانە کۆمەڵایەتی و مرۆڤانەکەی پەیوەندییەکی گەلێ پتەویشی بە خانووە مەزن و شارە هەرەگەورەکەیەوە هەیە، کە دنیایە.

لەمەوە تێدەگەین کە ئەو نزیکییەی لە ئایەتی پیرۆزی ﴿إقتَرَبَتِ السَّاعَةُ﴾دا (القمر:١) باس کراوە، تێپەڕبوونی هەزار و ئەوەندە ساڵ هەڵی ناوەشێنێتەوە، چونکە قیامەت ئەجەلی دنیایە. خۆ ڕێژەی هەزار و دوو هەزار ساڵ لە چاو تەمەنی دنیادا وەك ڕێژەی ڕۆژ و دوو ڕۆژ و خولەك و دوو خولەك وایە لە چاو ساڵەکانی تەمەنی مرۆڤدا.

دەبێ ئەوەشمان لە یاد نەچێت کە بەرپابوونی قیامەت تەنها ئەجەلی گرۆی مرۆڤ نییە تاکو بەپێی تەمەنی مرۆڤ نزیکی و دوورییەکەی لێك بدرێتەوە، بەڵکو ئەجەلی گشت بوونەوەران و ئاسمانەکان و زەوییە، کە خاوەنی تەمەنی هێندە زۆرن لە حسابکردن و لێکدانەوە نایەن.

لەبەر ئەمەیە کە خواوەندی دانای زانا کاتی بەرپابوونی قیامەتی لە زانیاریی خۆی و لە نێوان پێنج شتە غەیبییەکاندا شاردووەتەوە..

یەکێك لە حیکمەتەکانی ئەم شاردنەوەیەش ئەوەیە کە خەڵکی هەموو سەردەمێك ترسی بەرپابوونی قیامەتیان ببێت. تەنانەت لەو سەردەمەدا هاوەڵە بەڕێزەکان زیاتر لە بەرپابوونی قیامەت دەترسان تاکو کەسانی دوای خۆیان، هەرچەندەش لە باشترین سەدە و کاتدا دەژیان، کە سەدەی بەختەوەری و دەرکەوتنی ڕاستییەکان بووە. تەنانەت هەندێکیان وتوویانە: نیشانەکانی قیامەت هاتوونەتە دی!

جـا ئەو كەسـانەی كە لەم سـەردەمەی خۆمانـدا شـارەزای حـیكمەت و حەقیقەتی "شاردنەوەی كاتی بەرپابوونی قیامەت" نین، بە ستەم و ناڕەوا دەڵێن:

هاوەڵە بەڕێزەكان - خوایان لیَ ڕازی بێت - چـۆن لەو گومـانەدا بـوون كە ڕوودانی ڕاستییەكی گرنگ و سامناكی دوای هەزار و چوارسەد سـاڵ بە نزیـك بزانن لە سەردەمەكەی خۆیانەوە، لە كاتێكدا كە ئەوان باشـترین و بەتوانـاترینی موسڵمانان بوون لە تێگەیشتنی واتاكانی دواڕۆژدا و هەست و شعووریشیان لە هـی گشـت ئیمانـداران تیژتـر بـووە سـەبارەت بە پەیبردنیـان بەو شـتانەی لە ڕۆژگارانی داهـاتوودا دێـن؟ دەڵێـی بیـری ئەوان هەزار سـاڵ لە ڕاسـتی دوور كەوتووەتەوە!

وەڵام: چـونكە هـاوەڵە بەڕێزەكـان - خوایـان لـیَ ڕازی بێـت - لە هەمـوو خەڵكی زیاتر بیریان لە دواڕۆژ كردووەتەوە و، بەقینیشـیان دامەزراوتـر بـووە بە نەمان و لەناوچوونی دنیا و، لە هەموو خەڵكی زیاتر لەو حـیكمەتە خـواییەش تێگەیشتوون كە خـوای گەورە كـاتی بەرپـابوونی قیـامەتی پـیَ شـاردووەتەوە، ئەمەش بە فەزڵی نووری بەردەوامی هاوەڵێتیی پێغەمبەر ﷺ لەسەریان..

لەبەر ئەوە، ئەوان وەك كەسـێك چـاوەڕوانی ئەجەلی خـۆی بكـات، ئـاوا چاوەڕوانی ئەجەلی دنیایان كردووە و خۆیـان بـۆ مـردنی ئامـادە كـردووە و، بە چوستی و لێبڕانەوە بۆ دواڕۆژیان تێكۆشاون.

پاشان دووپاتكردنەوەی "... فانتظروا السـاعة"[1] لە لایەن پێغەمـبەرەوە ﷺ لەم حیكمەتی "شاردنەوە و پەنهانكردن"ەوە سەرچاوە دەگرێت و، ڕێنمایـیەكی ڕەوانی پێغەمبەرانەیە و، هەرگیز دەستنیشانكردنی كاتی بەرپابوونی قیامەت نییە لە ڕێی "وەحی"یەوە تا وا گومان ببرێـت كە لە ڕاسـتییەوە دوور بێـت، نەخێـر، چونكە "حیكمەت" و "عیللەت"ی هەرشتێك لە یەكتر جیان.

سـەرجەمی ئەو فەرمـوودە پیـرۆزانەی كە بەم شـێوەیەن، لەم حـیكمەتی "شاردنەوە و پەنهانكردن"ەوە سەرچاوە دەگرن..

---

(١) البخاري، العلم ٢؛ المسند للإمام أحمد ٣٦١/٢ .

هەر لەسەر بناغەی هەمان حیکمەتە کە خەڵکی لە دێرزەمانەوە، تەنانەت هەر لە سەردەمی تابیعینەوە، چاوەڕوانی پەیدابوونی "مەهدی" و "دەججالی سوفیانی"یان کردووە، بەو هیوایەی کە ئەگەر بە سەردەمی "مەهدی" گەیشتن شوێنی بکەون. تەنانەت هەندێ لە ئەولیا و پیاوچاکان وتوویانە کە ئەو کەسانە کاتیان بەسەرچووە.

جا حیکمەتی دەستنیشان نەکردنی کات و سەردەمی پەیدا بوونیان، هەمان حیکمەتی دەستنیشان نەکردنی ڕۆژی قیامەتە، کە بەمەی خوارەوە ئەو حیکمەتە کورت دەکەینەوە:

هەموو کات و سەردەمێك پێویستی بە واتا و ناوەڕۆکی "مەهدی"یە، کە دەبێت بە بناغەیەك بۆ ورە و هێزی مەعنەوییان و، لە نائومێدی ڕزگاریان دەکات. کەواتە دەبێ هەموو سەردەمێك بەشێکی لەم واتایە هەبێت. هەروەها دەبێ خەڵکی هەموو سەردەمێك لە مەترسیی کەسانی خراپکار وریا و بێدار بن، لەوانەی کە سەرۆکایەتیی نیفاق دەکەن و، پێشەوای هێز و تەوژمێکی گەورەی شەڕ و خراپکارین، تاکو مرۆڤی هیچ سەردەمێك، بە گوێنەدان و بایەخ پێنەدان، ئەم لایەنە پشتگوێ نەخات و جڵەو بۆ نەفس شل نەکات!

خۆ ئەگەر کاتی پەیدابوونی "مەهدی" و "دەججال" و کەسانی هاوچەشنیان دەستنیشان کرابوایە، ئەوا بەرژەوەندیی ئیرشاد و حیکمەتی ڕێنمایی بەزایە دەدرا و لەدەست دەچوو!

ئنجا نهێنیی جۆراوجۆریی ئەو ڕیوایەتانەش کە لە بارەی ئەم دوانەوە هەن، بریتییە لەوەی کە:

ئەو کەسانەی فەرموودە پیرۆزەکانی ئەم بابەتەیان لێك داوەتەوە، ئیجتیهاد و تێگەیشتنەکانی خۆیان تێکەڵی دەقی فەرموودەکان کردووە، وەك ئەوەی کە بەپێی بۆچوونی خۆیان ڕووداوەکانی "مەهدی" و "دەججال"یان وا لێك داوەتەوە کە لە دەوروبەری شام و بەصرە و کووفە ڕوو دەدەن! چونکە لەو

سەردەمانەدا ئەمـانە گـرنگترین شـاری نـزیکی مەڵبەنـدی خەلافەت بـوون لە مەدینەی مونەووەرە و شامدا..

یان بۆ لێکدانەوەی ئەو فەرموودانە پێیان وابووە ئەو ئاسـەوارە مەزنـانەی کە "کەسـێتیی مەعـنەوی"ی "مەهـدی" و "دەججـال" دەنـوێنن، یـاخود دەسـتە و پێڕەکانیان ئەنجامیان دەدەن، هی کەسایەتیی خودی ئەو تاکە کەسـانە بـن! ئەم چەشنە لێکدانەوەیەش بوو بە مایەی ئەوەی کە وا بزانرێت ئەو جۆرە کەسانە بە شێوەیەکی نائاسایی پەیدا دەبن و، هەموو خەڵکیش دەیانناسن!

کەچـی لە ڕاسـتیدا - وەك پێشـتر وتمـان- دنیـا گۆڕەپـانی ئیمتیحـان و تاقیکردنەوەیە و، خواوەندیش کاتێ کە مـرۆڤ تـاقی دەکـاتەوە ئیختیـاری لـێ دانامالێت، بەڵکو دەرگای ئیختیـار لە بەردەم ژیریـی ئەودا دەخـاتە سەرپشـت تاکو سەرپشك بێت لە هەڵبژاردنی هەر هەڵوێستێکدا کە پێی پەسەند بێت.

لەبەر ئەوە، ئەو جـۆرە کەسـانە - واتە "دەججـال" و "مەهـدی" - لە کـاتی پەیدابوونیاندا لە لایەن کەسـانێکی زۆرەوە نانـاسرێن، تەنـانەت ئەو دەججـالە سامناکەش لە سەرەتادا نازانێت کە خۆی دەججالە، بەڵکـو ئەوانە دەیناسـن کە بە نووری ئیمانی تیژی ناخبین بۆی دەڕوانن.

سەبارەت بە دەججالەوە، کە یەکێکە لە نیشانەکانی قیـامەت، پێغەمـبەر ﷺ فەرموویەتی:

ڕۆژێکی وەك سـاڵێك وایە و ڕۆژێکیشـی وەك مانگێك و ڕۆژێکیشـی وەك حەفتەیەك و ڕۆژەکـانی تریشـــی وەك ڕۆژانی ئێـوە وایە[1] و، هــەموو دنیـاش دەنگی دەبیستن و، بە ماوەی چل ڕۆژیش گەشتی زەوی دەکات.

---

(١) الأحاديث في هذا الباب كثيرة، منها رواية مسلم (٢٩٣٧) : "قلنا يا رسول الله: مـا لبثـه في الأرض؟ قال: أربعون يوماً، يوم كسنة، ويوم كشهر، ويوم كجمعة، وسائر أيّامه كأيامكم". (مسلم بشرح النووي ٦٦/١٨) وأخرجه بسياق قريب أبو داود (٤٣٢١، ٤٣٢٢)، والترمـذي كلهم من حديث النواس بن سمعان رضي الله عنه. (وەرگێڕ، لە چاپە عەرەبییەکەوە)

جا ئەو کەسانەی کە ویژدانیان بەکار نەهێناوە، وتوویانە: ئەم ڕیوایەتە مەحاڵە و، ئینکارییان کردووە. نەخێر، هەرگیز مەحاڵ نییە، بەڵکو حەقیقەتی ئەم ڕیوایەتە - والعِلْمُ عندَ اللّهِ - ئەمەی خوارەوەیە:

فەرموودە پیرۆزەکە ئاماژەی تێدایە بۆ سەرهەڵدانی کەسێك لە لایەنی باکوورەوە - کە چڕترین ناوچەی جیهانی کوفرە - و بۆ ئەوەش کە سەرکردایەتیی تەوژمێکی مەزنی بەرهەم و ئەنجامی ماددیەتی سەرسەخت دەخاتە ئەستۆی و، خەڵکی بۆ لای ئیلحاد و ئینکاریی بەدیهێنەر بانگ دەکات.

جا واتای ئەم فەرموودەیە ئاماژەی تێدایە بۆ سەرهەڵدانی ئەو کەسە لە باکووری جیهانەوە و، ئەم ئاماژەیەش هێمایەکی حەکیمانەی تێدایە کە بریتییە لەوەی:

ساڵێکی بازنە نزیکەکەی جەمسەری باکوور شەو و ڕۆژێکە، چونکە شەش مانگی ساڵ لەوێ شەوە و شەشەکەی تریشی ڕۆژە. واتە ڕۆژەکەی ئەم دەججالە ساڵێکە، وەك لە فەرموودەکەدا هاتووە: "ڕۆژێکی دەججال ساڵێکە" کە ئەمەش ئاماژەیە بۆ ئەوەی لە نزیکی ئەو بازنەیەوە پەیدا دەبێت. مەبەستیش لەوەی کە " ڕۆژی دووهەمی مانگێکە" ئەوەیە کە هەتا لە باکوورەوە بەرەو ناوچەکانی خۆمان بێین وای لێ دێت کە هەندێ جار مانگێکی تەواو یەك ڕۆژ دەبێت، چونکە لە هاویندا یەك مانگ خۆر ئاوا نابێت. ئەمەش ئاماژەیەکی ترە بۆ ئەوەی کە دوای ئەوەی دەججال لە باکوور سەری هەڵدا، ئەوێ جێ دەهێڵێ و بەرەو جیهانی شارستانێتی دێت..

ئەم ئاماژەیەش لە دانەپاڵ(إسناد)ی ڕۆژەوە بۆ لای دەججال، هاتووە..

بەم چەشنە هەتا لە باکوورەوە بەرەو باشوور نزیك ببینەوە، دەبینین "خۆر" یەك حەفتە ئاوا نابێت، تا وای لێ دێت جیاوازیی نێوان خۆرهەڵهاتن و خۆرئاوابوون سێ کاتژمێر دەبێت!

ئەو كاتەی كە لە ڕووسیا دیل بووم لە شوێنێكی وەك ئەمەدا بووم، ئەوەبوو لە شوێنێكی نزیكمانەوە خۆر تا یەك حەفتە ئاوا نەدەبوو، تەنانەت خەڵكی دەچوونە دەرەوە بۆ بینینی دیمەنی ناوازەی خۆرئاوابوون!

سەبارەت بە گەیشتنی دەنگی دەججال بە هەموو شوێنێكی جیهان و، گەشتكردنیشی بە ماوەی چل ڕۆژ بە زەویدا، ئەوا ئامێرەكانی ڕادیۆ و تەلگراف و تەلەفۆن و، هۆكارە تازەكانی گواستنەوەی چەشنی شەمەندەفەر و فڕۆكە، شیتەڵیان كردوونەتەوە. خۆ ئەو مولحیدانەی كە تا دوێنێ ئەم دوو حاڵەتەیان بە مەحاڵ دەزانی و ئینكارییان دەكردن، ئەمڕۆ وەك شتێكی ئاسایی دەیبینن.

سەبارەت بە یەئجووج و مەئجووج و بەربەستەكەشەوە، كە نیشانەی قیامەتن، لە پەیامێكی تردا هەندێ بە درێژی لەسەرم نووسیون[1]، خوێنەری بەڕێز بۆ ئەوێ ڕەوانە دەكەم. بەڵام لێرەدا دەڵێم:

هەروەك دوێنێ دوو تیرەی "مانجۆر" و "مەغۆل" كۆمەڵگاكانی مرۆڤایەتییان كاول كرد و بوون بەهۆی بنیاتنانی بەربەستی چین، گەلێ ڕیوایەتیش هەن كە ئاماژە دەكەن بۆ ئەوەی لەگەڵ نزیكبوونی بەرپابوونی قیامەتیشدا شارستانێتیی نوێ دادەڕمێت و بە زەبری شەقی سامناكی بیروباوەڕە تۆقێنەر و ئاژاوەچییەكەی ئەوان كاول دەبێت.

لێرەدا هەندێ كەسی مولحید دەپرسن: ئەم كۆمەڵانەی ئادەمیزاد لە كوێن كە پێشتر ئەم چەشنە كارانەیان ئەنجام داوە و لەمەولاش ئەنجامی دەدەن؟

وەڵام: "كوللە" دەرد و پەتایەكی كشتوكاڵییە و، لە وەرزێكی تایبەتیدا ناوچەیەكی دیاریكراو دادەگرێت و پاشان بەپێی گۆڕانی وەرز بە تەواوی ون دەبێت. جا تایبەتكارییەكانی ئەو ڕەگەزانەی كوللە كە كشتوكاڵی ئەو ناوچەیان تەفروتوونا كرد، لەناو ناخی هەندێ تاكی دەستنیشانكراوی ئەواندایە و، هەمان

(١) تیشكی پێنجەم: (هەندێ لە نیشانەكانی ڕۆژی دوایی). (وەرگێڕ)

دەرد و پەتا - بە فەرمانێکی خوایی - لە وەرزێکی دیاریکراودا و بە ژمارەیەکی زۆر، سەر هەڵدەدەنەوە. واتە حەقیقەتی ڕەگەزەکانیان لەبەر چاودا نامێنن، بەڵام ناپووکێنەوە، تاکو سەر لەنوێ لە وەرزێکی دیاریکراودا سەر هەڵبدەنەوە.

هەروەك ئەم دیاردەیە لە کوللەدا بەم شێوەیە..

بە هەمان جۆر، ئەو نەتەوانەش کە لە سەردەمێکدا خراپکارییان بەناو جیهاندا بڵاوکردەوە، لە کاتێکی دیاریکراودا و بە فەرمان و ویستی خوای گەورە، بۆ لەناوبردنی مرۆڤایەتی سەر هەڵدەدەنەوە و، جارێکی تریش شارستانێتیی مرۆڤ دەڕووخێننەوە. بەڵام وروژاندنی ئەم جارەیان بە شێوەیەکی تر دەبێت!

ولا يَعلمُ الغيبَ إلاّ اللّه.

☐ **دەستووری نۆهەم:**

داهات و بەرهەمی هەندێ بابەت و مەسەلەی "ئیمانی" ڕوویان لە چەند کاروبارێکی سەر بەم جیهانە تەسك و پابەندەی دنیایە و، هی بەشێکی تریشیان ڕووی لە جیهانی هەمیشەیی سەربەست و فراوانە..

جا لەبەر ئەوەی بەشێکی ئەو فەرموودانەی لە بارەی نرخ و بەهای کردەوە چاکەکانەوە دەدوێن، پێغەمبەری ئازیز ﷺ بە شێوازێکی ڕەوانبێژیی ئەوتۆ دەربڕیون کە لەگەڵ حیکمەتی "تەرغیب و تەرهیب"دا بگونجێ، ئەوا هەندێ لەو کەسانەی کە بە وردی ناڕوانن، گومانیان وا بردووە کە ئەو فەرموودانە موبالەغەیان تێدا بێت! نەخێر هەرگیز موبالەغەیان تێدا نییە، بەڵکو هەموویان عەینی ڕاستی و حەقیقەتن.

بۆ نموونە:

ئەو شتەی کە زەینی کەسانی بێویژدان دەڕووشێنێت و دەیانهەژێنێت، ئەم فەرموودەیەی خوارەوەیە:

"لو كانت الدنيا تَعْدِلُ عند الله جناحَ بعوضةٍ ما شرب الكـافر منهـا جرعـة ماء"(١) أو كما قال.

حەقیقەتی ئەم فەرموودەیە بریتییە لەوەی كە:

وشەی "عند الله" لەم فەرموودەیەدا جیهانی هەمیشەیی دەگەیەنێت. چونكە ئەو ڕووناكییەی كە لە جیهانی هەمیشەییەوە تیشكی دابێـت - بـا هێنـدەی بـاڵە مێشوولەیەكیش بێت - لەبەر ئەوەی هەمیشەییە، ئەوا گەلێ گشـتی و فـراوانترە لەچاو نوورێكی كاتیدا، با پڕبەپڕی گۆی زەویش بێت.

واتای ئەم فەرموودەیە بەراورد لە نێـوان بـاڵە مێشـوولە و جیهـانی گەورەدا سـاز ناكـات، بەڵكـو بـۆ بەراوردكـردنی دنیـای هەمـوو كەسـێكە - كە لە چوارچێـوەی تەمەنە كورتەكەیـدایە - لەگەڵ نـووری بەردەوام درەخشـانی ئەو دنیـادا، هەرچەنـدەش بە ئەنـدازەی باڵەمێشـێكی ڕێـژنەی خـوای گەورە و چاكەكارییە گشتییەكەی ئەو بێت.

پاشان دنیا دوو، بەڵكو سێ ڕووی هەیە:

یەكەم: ڕوویەكە، بە چەشنی ئـاوێنە، درەوشـانەوەی نـاوە جوانەكـانی خـوا دەداتەوە.

دووهەم: ڕوویەكە دەڕوانێتە ئەودنیا، واتە دنیا لەم ڕووەدا كێڵگەی قیامەتە.

سێهەم: ئەو ڕووەیە كە بۆ عەدەم و نەمان دەڕوانێت.

تەنهـا ئەم ڕووی سـێهەمەیە كە خـوای گەورە لێـی ڕازی نییە و، بە دنیـای ئەهلی گومڕایی ناسراوە.

---

(١) أصل الحديث: "لو كانت الدنيا تعدل عند الله جناح بعوضة ما سقى كـافراً منهـا شربـة ماء". صحيح أخرجه الترمذي (٢٤٢٢) "تحفة" وأبـو نعـيم في الحليـة (٢٥٣/٣) والحـاكم (٣٠٦/٤) وابن عدي في الكامل (٢٤٩/١) والعقيلي في الضعفاء وعزاه في الجامع الصـغير للضياء في المختارة، كلهم من حديث سهل بن سعد رضي الله عنـه، وقـال الترمـذي: هـذا حديث صحيح غريب من هذا الوجه، وصححه الحاكم. (وەرگێڕ، لە چاپە عەرەبییەكەوە)

كەواتە مەبەست بەو دنیـایەی لە فەرمـوودە پیـرۆزەكەدا بـاس كـراوە، دنیـا مەزنەكە نییە كە ئاوێنەی ناوە جوانەكانی خوایە و چەند نامەیەكی صـەمەدانییە، هەروەهـا ئەو دنیـایەش نیـیە كە كـێڵگەی دوارۆژە، بەڵكـو مەبەسـت دنیـا پێچەوانەكەی ئاخیرەتە كە سـەرچاوەی هەمـوو گوناهــ و تاوانێـك و كانگـای گشـت بەڵا و گیروگـرفتێكە و، هــی دنیاپەرسـتانە و، لەچـاو ئەو جیهـانە هەمیشەییەی دوارۆژدا، كە بە بەندە ئیماندارەكانی خواوەند دەبەخشرێن، كێشی گەردیلەیەكیشی نییە.

جـا ئەم حەقـیقەتە ڕاسـت و ڕەوایە چەنـدە دوورە لەو گومـانەی ئەهـلی ئیلحادی ستەمكار، كە بە موبالەغەیان لە قەڵەم دەدا.

نموونەیەكی تر: مولحیـدان بە تەواوی پێیـان لە بێـویژدانی ڕاكێشـاوە و لەو گومـانەدا بـوون كە ئەو باسـانەی لە بـارەی "پاداشـتی كردەوەكـان" و "فەزڵـی هەنـدێ سـوورەتی قورئـان"ەوە لە فەرمـوودە پیرۆزەكانـدا ڕیـوایەت كـراون، موبالەغەیەكی دوور لە ژێرییان تێدا بێت. تەنانەت وتووشیانە: ئەوانە مەحاڵن!

بۆ نموونە: لە فەرموودەدا هاتووە كە خوێندنی سوورەی "فاتیحە" پاداشـتی هەمـوو قورئـانی هەیە[1] و، سـوورەی "ئـیخلاص"یـش هاوسـەنگی سـێیەكی قورئـانە[2] و، سـوورەی "الزلزلـة"یـش چـواریەكی قورئـانە[3] و، و، سـوورەی

(١) حديث: "الحمد لله رب العالمين هي السبع المثاني الـذي أوتيتُـه والقـرآن العظـيم". أخرجه البخاري ٣٢٢/٦ وأبو داود ١٤٥/١ والنسائي ١٣٩/٢ من حديث أبي سعيد المعلى. (وەرگێڕ، لە چاپە عەرەبییەكەوە).

(٢) حديث: "قل هو الله أحد تعـدل ثلـث القـرآن". أخرجـه البخـاري ٣٢٥/٦ ومالـك في الموطأ وأحمد في المسند وأبو داود ١٤٦١ والنسائي من حديث أبي سـعيد الخـدري رضي الله عنه. (وەرگێڕ، لە چاپە عەرەبییەكەوە).

(٣) عن أنس بن مالك رضي الله عنـه: أن رسـول اللـه ﷺ قـال لرجـل مـن أصـحابه: هـل تزوجت يا فلان؟ قال: لا والله، ولا عندي ما اتزوج به، قال: أليس معك قل هو الله؟ قـال: بلى. قال: ثلث القرآن. قال: أليس معك إذا جاء نصر الله والفتح قال: بلى. قال: ربع القرآن.

"الكافرون"یش چواریەكی قورئانە[1] و، سوورەی "یس"یش دە هێندەی قورئـان پاداشتی هەیە[2].

جا ئەو كەسانەی كە بە وردی و لەسەرخۆیی نـاڕواننە ئەم باسـە و خـاوەنی ویژدان نین، ناوەرۆكی ئەم ڕیوایەتانەیـان پـێ مەحـاڵە، چـونكە دەڵـێن: چـۆن دەكرێ تەنها سوورەتی "یاسین" ئەم هەموو فەزڵەی ببێـت لە كاتێكـدا كە تەنهـا سوورەتێكی قورئانە و گەلێ سوورەتی خاوەن فەزڵی تریش لە قورئاندا هەن؟

وەڵام: ڕاستیی ئەم ڕیوایەتانە بریتییە لەوەی كە:

هەموو یەكێك لە پیتەكانی قورئانی پیرۆز پاداشتێكی هەیە، كە بریتییە لەوەی بە یەك "كردەوەی چاك" دەژمێررێت، بەڵام بە فەزڵ و بەخشندەیی خوای گەورە پاداشتی ئەم پیتانە زیـاد دەكەن تـا هەنـدێ جـار دە "چـاكە" بەرهەم دەهێـنن و

قال: أليس معك قل يا أيها الكافرون؟ قال: بلى. قـال: ربـع القـرآن. قـال: ألـيس معـك إذا زلزلت الأرض؟ قال: بلى. قال: ربع القرآن. قال: تزوج تـزوج.. أخرجـه الترمـذي (٣٠٥٨) "تحفة" وقال: هذا حـديث حسـن، وأحمـد (١٤٦/٣ - ١٤٧) والخطيـب في تـاريخ بغـداد (٣٨٠/١١) وعزاه الحافظ في الفتح (٦١/٩ - ٦٢) لابن أبي شيبة وأبو الشيخ مـع زيـادة في الحديث وقال: وهو حديث ضعيف لضعف سلمة، وإن حسنه الترمذي إهـ. قلـت: وبـاقي رجال الإسناد ثقات. (وەرگێڕ، لە چاپە عەرەبییەكەوە)

(١) حديث ابن عمر: "قل هو الله أحد تعدل ثلث القرآن، وقل يا أيها الكـافرون تعـدل ربـع القرآن". حسن: أخرجه الطبراني في الكبير (١٣٤٩٤) وفي الأوسـط (٦٦ مجمـع البحـرين) مطولاً. ورواه البزار (٥١٢ زوائد البـزار) وأورده الهيثمـي في المجمـع (٩٠/٢) وقـال: وفي إسناد الطبراني ليث بن حماد ضعفه الدار قطني وإسناد البزار حسـن. إهـ. وتعقبـه محقـق الطبراني بقوله: فيهما ليث بن أبي سليم وحاله معروف. إهـ. والحديث في صحيح الجـامع الصغير وزيادته برقم (٤٢٨١). (وەرگێڕ، لە چاپە عەرەبییەكەوە)

(٢) عن انس بن مالك قال: قال رسول الله ﷺ: "إن لكل شيءٍ قلباً وقلب القرآن يس، ومن قرأ يس كتب الله له بقراءتها قراءة القرآن عشر مرات". أخرجه الترمذي (٣٠٤٨ تحفة) وقال: هذا حديث حسن غريب، لا نعرفه إلاّ من حديث حميد بن عبدالرحمن، وبالبصرة لا يعرفون من حديث قتادة إلاّ من هذا الوجه، وهارون أبو محمد مجهول. إهـ. وأخرجه الترمذي ايضاً برقم (٣٠٤٩ تحفة) والدارمي (٤٥٦/٢). (وەرگێڕ، لە چاپە عەرەبییەكەوە)

هەندێ جاریش حەفتا و هەندێ جاری تریش حەوسەد (وەك لە پیتەکانی آیة الکرسي)دا، جاری واش هەیە هەزار و پێنج سەد (وەك پیتەکانی سوورەی ئیخلاص)، هەندێ جاری دیکەش دە هەزار "چاکە" بەرهەم دەهێنن (وەك خوێندنەوەی ئایەتەکانی قورئان لە کاتە باشەکان و شەوی نیوەی شەعباندا)، هەندێ جاری تریش سی هەزار بەرهەم دەهێنن (وەك خوێندنەوەی ئایەتەکانی قورئان لە شەوی قەدردا). بەم جۆرە، چاکە و پاداشتەکان پەرە دەسێنن و زیاد دەکەن. دەتوانرێت لە ئایەتی پیرۆزی: ﴿خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ﴾دا (القدر:٣) زیادبوونی پاداشت بۆ سی هەزار وەربگیرێت.

بەم جۆرە دەرکەوت کە مەبەست لەو فەرموودانە بەراورد و هاوسەنگکردنی ئەو سوورەتانە نییە لەگەڵ قورئانی پیرۆزدا بەم پاداشت زیادبوونە بەردەوامەیەوە، نەخێر، بەڵکو مەبەست ئەوەیە کە:

دەکرێ پاداشتی زیادبووی هەندێ سوورەت لەگەڵ پاداشتە بنەڕەتییەکەی قورئاندا بەراورد و هاوسەنگ بکرێن.

با بە نموونەیەك ئەمە ڕوون بکەینەوە:

گریمان کێڵگەیەك هەزار دەنکە گەنمەشامیی تێدا چێنرابێت، خۆ ئەگەر تەنها دەنکێك لەو هەزارە حەوت گلك بگرێت و هەریەك لەو گلکانەش سەد دەنکیان پێوە بێت، ئەوا ئەو کاتە یەك دەنك لەو گەنمەشامییانە بەرامبەر دوو لەسەر سێی گەنمەشامییە چێنراوەکانی ناو کێڵگەکە دەردەچێت.

هەروەها ئەگەر وا دابنێین دەنکێکی تر دە گلکی گرتبێت و هەریەك لەو گلکانەش دووسەد دەنکە گەنمەشامییان پێوە بێت، ئەوا هەر تەنها ئەو دەنکە گەنمەشامییە یەکسان دەبێت بە دوو هێندەی ئەوەی لە کێڵگەکەدا چێنراون!

بۆ خۆت لەبەر ڕووناکیی ئەم نموونەیەدا ئەمەی خوارەوە لێك بدەرەوە:

وا ئێستا قورئانی پیرۆز بە وێنەی کێڵگەیەکی نووورانی و موقەددەسی ئاسمانیی ئەوتۆ تەسەوور دەکەین کە هەر پیتێکی بە پاداشتە بنەڕەتییەکەی

خۆیەوە - بێ گوڵەگەنم و گلکەکانی - وەك دەنکە دانەوێڵەیەك وایە. جا ئەگەر ئەمە بەسەر نموونەکەی پێشوودا جێبەجێ بکەیت، ئەوا دەتوانیت لە فەزڵ و گەورەیی سوورەتەکانی: (یس، الإخلاص، الکافرون، الزلزلة) تێبگەیت کە فەرموودەی پیرۆزیان لە بارەوە هاتووە، لەچاو پاداشتی بنەڕەتیی پیتەکانی قورئاندا. نموونەی ئەمە:

پیتەکانی قورئانی پیرۆز سێسەد هەزار و شەش سەد و بیست پیتن. پیتەکانی سوورەی ئیخلاسیش لەگەڵ ﴿بسم الله﴾دا شەست و نۆ پیتن. خۆ سێ هێندەی شەست و نۆ دانەش دەکاتە دووسەد و حەوت پیت. واتە پاداشتی هەریەك لە پیتەکانی سوورەی ئیخلاس نزیکی هەزار و پێنج سەد پاداشت دەردەچێت. بە هەمان جۆر، ئەگەر پیتەکانی سوورەی "یاسین"یش بژمێریت و ڕێژەی ئەو پیتانە لەگەڵ سەرجەمی پیتەکانی قورئاندا بهێنیت و پاشان زیادە پاداشتی "یەك بە دە" ڕەچاو بکەیت، ئەوا دەبینیت کە هەر پیتێکی ئەو سوورەتە نزیکەی پێنج سەد پاداشتی هەیە.

خۆ ئەگەر بەم شێوەیە ئەو فەرموودانەی تریش لێك بدەیتەوە کە لە بارەی فەزڵ و گەورەیی سوورەتەکانی تری قورئانەوە ڕیوایەت کراون، ئەوا بۆت دەردەکەوێت کە چەندە ئەو فەرموودانە ڕاستییەکی تەواوی ڕەگداکوتاون و، چەندەش دوورن لەوەی کە هیچ شتێکی ئەوتۆیان تێدا بێت ئاماژە بێت بۆ زیادەڕەوی لە گوفتاردا.

❐ دەستووری دەهەم:

هەروەك لەناو زۆربەی جۆرەکانی بوونەوەراندا ڕوو دەدات، بە هەمان جۆر لەناو مرۆڤیشدا هەندێ جار کەسانێك پەیدا دەبن کە هەندێ کار و ڕەفتاری دەراسا(خارق)یان پێوە دەردەکەوێت. جا ئەگەر ئەم کەسە هەڵکەوتووە لە کاری خێر و چاکەدا پێش کەسانی تر کەوتبێتەوە، ئەوا دەبێت بە مایەی شانازیی هاوڕەگەزەکانی، دەنا مایەی شووم و بەڵایە بۆیان.

جـا هەریەك لەو جـۆرە کەسـە هەڵکەوتـووانە بە وێـنەی کەسـایەتییەکی مەعنەوی لە هەموو شوێنێکی کۆمەڵدا سەر هەڵـدەدات و، کەسـانی تـر هەوڵ دەدەن لەو کارانەدا لاسایی ئەو بـکەنەوە و بە چوسـتی و لێبـڕانەوە تێدەکۆشـن بگەنە ئاستی، کە لەوانەشە هەر تەنها یەکێکیان بتوانێت لە فلان یان فیسار کاردا پێـی بگـاتەوە. کەواتە ئەم مەسـەلەیە لە ڕووە مەنتیقیـیەکەیەوە مەسـەلەیەکی مومکینە و دەگونجێ بە چەشنێکی شاراوە و نادیار و ڕەها "تاك"ێکی دەراسـای ئاوا لەناو ئەو "جـۆر"ە بـوونەوەرەدا ببێـت، واتە بەم کـارەی بـووە بە کەسـێکی هەمەکی(شخص كلي)، بەو واتایەی کە دەگونجێ ئەم جۆرە کارە بەرهەمی ئاوا ئەنجام بێنێت.

ئێستا فەرموو لە ڕوونـاکیی ئەم نمـوونەیەدا سـەیری چەنـد فەرمـوودەیەکی پیرۆز بکە، کە بەم واتایانەی خوارەوە هاتوون:

"من صلّى ركعتَين كذا فله أجرُ حجّة"[1] واتە: پاداشتی دوو ڕکات لە چەنـد کاتێکی دیاریکراودا بەرامبەر بە حەجێکە. ئەمەش ڕاستییەکی چەسپاوە. کەواتە "دەگـونجێ" هەمـوو دوو ڕکـاتە نوێژێـك لە ڕووی هەمەکێتیـیەوە ئەم واتـایە هەڵبگرێت، بەڵام ڕوودانی "ڕاستەقینەی" ئەم جۆرە ڕیوایەتانە نە هەمیشـەیین و نە گشتین، چونکە "قبووڵبوون" چەند مەرجێکی دەستنیشانکراوی خـۆی هەیە. لەبەر ئەوە، ئەم چەشنە ڕیوایەتانە سیفەتی هەمەکێتی و بەردەوامییان تێدا نییە بۆ هەموو دوو ڕکاتە نوێژێکی وەها. کەواتە لە ڕاسـتیدا یـان کـاتی و ڕەهـان، یـان مەسەلەیەکی "مومکین"ی هەمەکین..

---

(١) عن أبي أمامة رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: (من صلَّى الغـداةَ في جماعـة ثـم جلس يذكر الله حتى تطلع الشمس، ثم قام فركع ركعتين انقلب بأجر حجة وعمرة). أخرجه الطبراني في الكبير (٧٧٤٠) وفي مسند الشاميين (٨٨٥) وقال الحافظ المنذري في الترغيب والترهيب: إسناده جيد ومثلـه كـلام الهيثمـي في المجمـع (١٠/١٠٤). وانظـر في صـحيح الترغيب والترهيب رقم: (٤٦٨ و ٤٦٩ و ٤٧٠). (وەرگێڕ، لە چاپە عەرەبییەکەوە)

هەمەكیبوونیش لەم چەشنە فەرموودانەدا، لە ڕووی ئیمكانی ئیعتیبارییەوەیە، وەكو ئەوەی كە وتراوە: "غەیبەت وەك قەتڵ وایە" كە مەبەست تیایدا ئەوەیە مرۆڤ بە غەیبەتكردن دەبێت بە ژەهرێكی كوشندە. هەروەها وەك: "قسەی جوان صەدەقەیەكی چەشنی ئازادكردنی بەندەیەكە".

حیكمەتی داڕشتنی ئەم فەرموودانە بەم جۆرە شێوازانە لەوەدایە كە:

ئیحتیمالی ڕوودانی ئەم سیفەتە مەعنەوییە كاملە لە هەموو شوێنێك و بە شێوە ڕەهاكەی، پێش چاو بخرێت. چونكە بۆ مەبەستی ئامۆژگاری و تەرغیب و تەرهیب زیاتر جێ دەگرێت و پتر دەروونەكان بۆ كاری خێر هان دەدات و لە خراپكاری دووریان دەخاتەوە.

پاشان دەبێ بیشزانین كە كاروبارەكانی جیهانی هەمیشەیی بە تەرازووەكانی ئەم جیهانەی ئێستامان هەڵناسەنگێنرێن، چونكە دەگونجێ مەزنترین شتی ئەم جیهانەمان هێشتا بە بچووكترین شتی ئەوێ دانەنرێت و پێی بەراورد نەكرێت. جا پاداشتدانەوەی كردارەكان لەبەر ئەوەی ڕووی لەو جیهانە هەمیشەییەی ئەوێیە، ئەوا تێڕوانینە دنیاییە تەسكەكانمان لە ئاستیدا كورتە و، ئێمە لەوەدا دەستەوسانین كە بە ژیرییە سنووردارەكانمان پەیی پێ ببەین.

بۆ نموونە: ڕیوایەتێك هەیە سەرنجی ئەو كەسانە ڕادەكێشێت كە بە وردی ناڕوانن و لە بڕیارەكانیاندا ویژدان بەكار ناهێنن، ئەویش بریتییە لەو ڕیوایەتەی كە دەفەرموێت: "هەر كەسێك ئەمانە بخوێنێت بە وێنەی پاداشتی "موسا و هاروون"ی دەدرێتێ:

"الْحَمْدُ للّه رَبِّ السَّمٰوات وَرَبِّ الأَرَضينَ رَبِّ الْعَالَمين، وَلَـهُ الْكِبْرِيَـاءُ في السَّمٰوات وَالأَرْضِ وَهُوَ الْعَزيزُ الْحَكيم..

الْحَمْدُ للّه رَبِّ السَّمٰوات وَرَبِّ الأَرَضينَ رَبِّ الْعَالَمين، وَلَـهُ الْعَظَمَـةُ في السَّمٰواتِ وَالأَرْضِ وَهُوَ الْعَزيزُ الْحَكيم، وَلَهُ الْمُلْكُ رَبِّ السَّمٰواتِ وَهُوَ الْعَزيزُ الْحَكيم ".

حەقـیقەتی ئەم فەرمـوودانە و هاووێنەکانیـان، کە زەینەکـان دەرووژێـنن، ئەوەیە کە:

ئێمە مەودای ئەو پاداشتە نـازانین کە دوو پێغەمـبەری مەزنی وەك حەزرەتی مووسا و هاروون - درووديان لەسەر بێت - بە دەسـتی دەهێـنن. مەگەر بەپێـی بۆچوونەکانمان و لە چوارچێـوەی بیـری تەسـك و ڕوانینـی دنیـایی کـورت و کەممان‌دا. کەواتە حەقیقەتی ئەو پاداشتەی کە بە خوێنـدنی ئەو ویـردە دەسـت بەنـدەیەکی تەواو کـۆڵەوار دەکەوێـت و، لە لایەن پەروەردگـارێکی بەسـۆزی خاوەن میهرەبانیی ڕەهـاوە لە ژیـانێکی هەمیشـەییدا دەیـدرێتێ، دەگـونجێ بە وێنەی ئەو پاداشتە بێـت کە بە عەقـڵە کەم و کورتەکـانی خۆمـان و بەگـوێرەی بـازنەی زانیـاری و ئاسـۆی بیرکردنەوەمـان بـۆ ئەو دوو پێغەمـبەرە مەزنەمـان دانابوو!

ئێمە لەمەدا وەك ئەو مرۆڤە دەشـتەکییە وایـن کە پادشـای نەدیـوە و پەی بە مەزنییەکەی نابات و لە ڕوانینی کورت و بیرکردنەوەی تەسکی خۆیدا پادشـا بە کەسێکی وەك ڕیشسپیی ئاوایی یان نەختێ لەو گەورەتر دادەنێت!

تەنـانەت لە خۆرهەڵات(کوردسـتان)ی تورکیـادا کەسـانێکی گوندنشـینی هێندە ساویلکە و سادەمان لە دەوروبەردا بوون کە دەیانوت: پادشـا لە نـزیکی ئـاگردانەکە دادەنیشـێت و هەر بـۆ خۆیشـی سـەرپەرشتیی ئامـادەکردنی خواردنەکەی دەکات!

بەو واتـایەی کە ئەوپەڕی بۆچـوونی گوندنشـینەکە لە بـارەی گەورەیـی پادشاوە ناگاتە ئاستی پلەی فەرمانـدەی تیپێکی سوپا. جـا ئەگەر بە یەکێـك لەو جۆرە کەسانە بوترێت: گەر فڵانە کارم بـۆ ئەنجـام بـدەیت بە پـلەی پادشـایی پاداشتت دەدەمەوە (واتە بە پلە و پایە و ڕێـزی فەرمانـدەی تیـپ) ئەم گوفتـارە ڕاست دەبێت، چـونکە پادشـا هەر تەنهـا هێنـدەی فەرمانـدەی تیـپ خـاوەنی مەزنایەتییە لە زەین و بیری تەسکی گوێبیستەکەدا.

جا ئێمە وەختە بە وێنەی ئەم مرۆڤە دەشتەكییەش بە ژێرییە تەسك و بیرە كورت و ڕوانینە كول و كاسە دنیاییەكەمان لەو ڕاستییانە تێنەگەین كە لە بارەی پاداشتی كردەوەكانەوە هاتوون و ڕوویان لە جیهانی دوارۆژە. چونكە فەرموودە پیرۆزەكە بەراورد ساز ناكات بۆ پاداشتی ڕاستەقینەی حەزرەتی مووسا و هاروون - درووديان لەسەر بێت - كە لای ئێمە نەزانراوە، لەگەڵ پاداشتی ئەو بەندەیەی كە ویردەكە دەخوێنێت. نەخێر.. چونكە قاعیدەی شوبهاندنی شتێك بە شتێكی تر بریتییە لە قیاسكردنی شتێكی "نەزانراو" بە شتێكی "زانراو" واتە پەیبردن بە حوكمی شتە "نەزانراوەكە" لە ڕێی زانینی حوكمی شتە "زانراوەكە"وە.

واتە مەبەستی فەرموودەكە بەراوردكردنی ئەو پاداشتەیە كە بەپێی بۆچوونی خۆمان لامان زانراوە، لەگەڵ پاداشتی ڕاستەقینەی ئەو بەندە زیكرخوێنە، كە پاداشتێكە لای ئێمە نەزانراوە.

پاشان ئەو وێنەیەی "خۆر" كە چ ڕووی دەریا و چ دڵۆپێك ئاو دەیدەنەوە، هەمان وێنەیە و جیاوازییان تەنها لە "نەوعییەت"دایە، ئەوەتا هەردووكیان وێنە و ڕووناكیی خۆر دەدەنەوە.

كەواتە ڕۆحی هەریەك لە حەزرەتی مووسا و هاروون - درووديان لەسەر بێت - لە ڕاستیدا ئاوێنەیەكی بێگەردی وەك دەریایە، ماهییەتی پاداشتەكانیان دەداتەوە، وەك ئەوەی كە ڕۆحی ئەو بەندە زیكرخوێنەی كە دەڵێی دڵۆپێك ئاوە پاداشتی زیكرەكانی ئەو بەندەیە دەداتەوە. كەواتە لە ڕووی ماهییەت و چەندایەتییەوە، پاداشتی هەردووك هەر یەكێكە، بەڵام "جۆرەكانیان" جیاوازە، بە گوێرەی جیاوازیی قابیلییەتی ئاوێنەكان.

پاشان هەندێ جار وتنەوەی زیكر و تەسبیحاتێكی دیاریكراو، یان خوێندنەوەی تەنها یەك ئایەت، هێندە دەرگای میهرەبانی و بەختەوەری لە مرۆڤ دەكاتەوە كە پەرستشی شەست ساڵ ئەو دەرگایانەی لێ ناكاتەوە. واتە

هەندێ "حاڵەت" هەن کە تەنها یەك ئایەت بە ئەندازەی سوودی سەرتاسەری قورئان سوود بە مرۆڤ دەگەیەنێت.

پاشان ئەو ڕێژنە پەروەردگارییانەی کە بە خوێندنەوەی تەنها یەك ئایەت لە پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ دەردەکەون، لەوانەیە یەکسان بێت بە ڕێژنەیەکی کاملی ئەوتۆ کە خوای گەورە بە پێغەمبەرێکی تری دەبەخشێت، چونکە پێغەمبەر ﷺ مایەی لێدەرکەوتنی ئیسمی ئەعزەمە. جا ئەگەر بوترێت: "بەندەی زیکرخوێن، بە فەزڵی میراتگریی پێغەمبەرایەتییەوە، بە بۆن و بەرامەیەکی سێبەری ئیسمی ئەعزەم بەهرەمەند بووە و، لە بازنەی قابیلییەت و لێهاتنی خۆیدا پاداشتێکی لەسەر ئەوە دەست کەوتووە بە ئەندازەی ئەو ڕێژنە خواییەی کە یەکێك لە پێغەمبەرانی تر پێی بەهرەمەند بووە".. گەر ئەمە بوترێت، ئەوا هەرگیزاو هەرگیز ئەم قسەیە پێچەوانەی ڕاستی نابێت.

ئنجا ئەو پاداشتەی لێرەدا مەبەستە هی جیهانی ڕووناکیی هەمیشەییە، کە دەکرێ لەوێ جیهانێك لەناو تەنها یەك گەردیلەدا جێی ببێتەوە، بە چەشنی ئەوەی کە وێنەی ئاسمانەکان بە ئەستێرەکانیەوە لە پارچە شوشەیەکی بچووکدا جێی دەبێتەوە و تیایدا دەبینرێت! کەواتە هەر بەم جۆرە، خوێندنەوەی تەنها یەك ئایەت یاخود زیکرێکی دیاریکراو، بە نیازێکی بێگەرد، دەگونجێ خاوێنییەکی وەك شووشە لە ڕۆحی مرۆڤدا بەرهەم بێنێت و، بتوانێت پاداشتێکی نوورانیی وەك ئاسمانە فراوانەکان لە خۆیدا جێ بکاتەوە.

ئەنجام: ئەی ئەو کەسەی کە بێ لێکۆڵینەوە و لێ وردبوونەوە و، بە چاوی ڕەخنە و توانج دەڕوانێتە هەموو شتێك!! ئەی خاوەنی ئیمانی لاواز و بیری پڕ لە فەلسەفەی ماددی!

کەمێك ویژدان بەکار بهێنە! بەردەوام سەرنج لەم "دە" دەستوورانە بدە. نەکەی پەنجەی ئیعتیراز بۆ فەرموودە پیرۆزەکان ڕابکێشیت و، پاشان بۆ شتێك کە گومان لە دڵتدا دروست بکات سەبارەت بە پلە و پایەی عیصمەتی

پێغەمبەرایەتیی پێغەمبەری ئازیز ﷺ، بە بیانووی ئەوەی كە پێت وابێت شتێك لە ڕیوایەتێكدا هەبێت پێچەوانەی واقیع و حەقیقەت بێت!

ئەم "دە" دەستوورە و بواری پیادەكردنیان وات لێ دەكەن كە لە پلەی یەكەمدا واز لە ئینكاری بهێنیت، ئنجا پاش ئەوەش پێت دەڵێن كە: ئەگەر هەر ناتەواوی و تەفسیرێكی ڕاستەقینە هەبێت ئەوا لە ئێمەدایە (واتە لە دەستوورەكاندا) و بە هیچ جۆرێك لە فەرموودە پیرۆزەكاندا نییە. خۆ ئەگەر كەموكووڕیی ڕاستەقینە لەودا نەبوو، ئەوا لە تێگەیشتنی خراپی خۆتدایە!

پوختەی ئەم قسانە: هەركەسێك لە ئینكاریدا بەردەوامە، دەبێ لە پێشدا ئەم "دە" دەستوورە ناوبراوانە پووچەڵ بكاتەوە، دەنا توانای ئینكاریكردنی نییە.

جا ئەگەر بە ڕاستی خاوەنی ویژدانیت، ئەوا بە باشی سەرنج لەم "دە" دەستوورە بدە، پاشان بۆ ئینكاریی هیچ فەرموودەیەكی پێغەمبەر ﷺ ڕاست مەبەرەوە كە ژیریی تۆ بە پێچەوانەی حەقیقەتی دەبینێت، بەڵكو بڵێ:

لەوانەیە پێویستی بە تەفسیرێك یان تەئویلێك یاخود لێكدانەوەیەك هەبێت".

ئیتر بۆ خۆت واز لە ئیعتیرازگرتن بهێنە.

❑ دەستووری یازدەهەم:

هەروەك قورئانی پیرۆز چەندین ئایەتی موتەشابیهی تێدایە و پێویستیان بە تەئویلە، یاخود داخوازی ئەوەن مرۆڤ بە شێوەیەكی ڕەها وەریان بگرێت.. بە هەمان جۆر، فەرموودەی پیرۆزیش چەند حەدیسێكی موشكەلیان تێدایە، هەندێ جار پێویستیان بە تەفسیر و لێكدانەوەی ورد هەیە. دەتوانیت لە نموونەكانی پێشوودا ئەمە ببینیت.

بەڵێ، مرۆڤی بێدار دەتوانێت خەونی كەسێكی نوستوو لێك بداتەوە، بەڵام ئەو كەسەی كە نوستووە و گوێشی لە گوفتاری بێدارەكانی دەوروبەریەتی، هەندێ جار قسەكانی ئەوان بە شێوەیەك لە شێوەكان لە خەونەكەیدا پیادە دەكات و، بەوەی لەگەڵ خەونەكەیدا بگونجێ لێكی دەداتەوە.

دەسا ئەی ئەو مرۆڤەی کە بە غەفڵەت و فەلسەفەی ماددی خەوی لێ خراوە! ئەی بێ ویژدان!

ئەو کەسەی کە خوای گەورە لە بارەیەوە دەفەرموێ: ﴿**مازاغَ البَصَرُ وَما طَغى**﴾ (النجم:١٧).. ئەو کەسەی کە لە بارەی خۆیەوە دەفەرموێ: "تنام عيناي ولا ينام قلبي"[1] ئەو کەسە، بێداری ڕاستەقینەیە..

کەواتە ئینکاری ئەو شتانە مەکە کە ئەو دەیانبینێت، بەڵکو لێکی بدەرەوە و لە خەونەکەتدا تەعبیرێکی بۆ پەیدا بکە و تەفسیرێکی بۆ بدۆزەرەوە. چونکە ئەگەر مێشوولەیەك بە کەسێکی نوستووەوە بدات، ئەوا ئاسەواری ئەم پێوەدانەی وەها پێوە دەردەکەوێ کە دەڵێی لە جەنگدا زامدار بوویێت! خۆ گەر دوای بێداربوونەوەی پرسیاری لێ بکرێ، دەڵێت: بەڵێ، لە جەنگێکی خوێناویدا بووم و تۆپەکانم ئاراستە کرابوون! لە کاتێکدا کە بێدارەکانی دەوروبەری ئەم شڵەژاوییەی ئەو بە پێکەنین و گاڵتەپێکردنەوە وەردەگرن!

کەواتە ڕوانینی غەفڵەتی خەولێخەر و بیری فەلسەفەی ماددی، هەرگیز ناگونجێ بکرێن بە مەحەك بۆ حەقیقەتەکانی نبووەت!

☐ **دەستووری دوازدەهەم:**

ڕوانینی "نبووەت" و "تەوحید" و "ئیمان".. لە نووری ئولووهییەت و، ئاخیرەت و، یەکپارچەیی گەردووندا، ڕاستییەکان دەبینێت. چونکە ئەو ڕوانینەی ئەوان ئاراستەی ئەمانە کراوە..

---

(١) أخرجه أحمد (١٥١/٢، ٤٣٨) وإسناده حسن من أجل ابن عجلان. وأخرجه أيضاً ابن حبان (٢١٢٤). لكن للحديث شواهد يرتقي بها إلى درجة الصحة، منها ما أخرجه البخاري والنسائي من حديث عائشة رضي الله عنها، وشاهد آخر أخرجه البخاري من حديث أنس رضي الله عنه، ومسلم (٧٣٨)، وآخر من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه أحمد (٢٧٤/١٠) والترمذي (٥١٢١) وقال: حديث حسن صحيح غريب، وانظر المجمع (٢٤٢/٨) والطبقات لابن سعد (١٠٧/١). (وەرگێڕ، لە چاپە عەرەبییەکەوە)

بەڵام "زانستی تەجریبـی" و "فەلسـەفەی نـوێ" لە گۆشـەی "هۆکـارە زۆرە ماددییەکان" و "سروشت"ەوە شتان دەبینێت، چونکە ڕووی لەمانەیە.

کەواتە ماوەی نێوان هەردوو گۆشەی ڕوانینەکان گەلێ لە یەکـترەوە دوورە. لەوانەیە ئامانجێك هەبێت بەلای ئەهلی فەلسەفەوە گەلێ گەورە و گرنگ بێت، کەچی لە ناوەندی مەبەست و ئامانجەکانی زانایانی ئوصوولی دیـن و زانسـتی کەلامـدا هێنـدە بێـنرخ و نـزم بێـت کە لەوەدا بێـت هەر نەبینرێـت و تەنـانەت بایەخیشی بۆ دانەنرێـت. هەر لەبەر ئەمەشـە کە زانایـانی زانسـتی تەجریبـی لە زانینی تایبەتکـاری و زانیـاریی دووروودرێـژ و وەسـفە وردەکـانی بوونەوەرانـدا گەلێ پێشکەوتن، کەچـی لە بـواری زانسـتی ڕاسـتەقینەدا، کە زانسـتە خـواییە بەرزەکان و قیامەتییەکانن، گەلـێ دواکەوتـوون. تەنـانەت لە سـادەترین و کەم زانسترینی ئیماندارانیش بەجێ ماون!

جـا ئەو کەسـانەی کە ئەم نهێنییـە نـازانن، پێیـان وایە زانایـانی ئیسـلام لە زانایانی سروشت و فەیلەسووفەکان دواکەوتوون. کەچـی لە ڕاسـتیدا ئەوانەی کە ژیرییان خلیسکاوەتە چاوەکانیان و تەنها بیر لەو شتانە دەکەنەوە کە بە چـاو دەیـانبینن و، لە نێـوان بـوونەوەرانێکی زۆرو زەبەنـدەدا نـوقم بـوون، لە کـوێ جورئەت و پرکێشی ئەوەیـان تێـدایە بە میراتگـرانی پێغەمـبەران بـگەنەوە کە بە مەبەست و ئامـانجە خـواییە بەرز و بڵنـدەکان گەیشـتوون و پێیـان بەهرەمەنـد بوون؟!

پاشان ئەگەر ڕوانین بۆ هەر شتێك لە دوو گۆشـەی جیـاوازەوە بێـت، ئەوا بێگومـان دوو حەقـیقەتی جیاجیـا دەردەکەون، کە دەگـونجێ هەردووکیـان "حەقیقەت" بـن. **هەرگیـزاو هەرگیـزیش ڕاسـتییەکی زانسـتی و چەسپاوی بـێ گومان لەگەڵ ڕاستییەکانی دەقە موقەددەسەکانی قورئاندا پێچەوانە دەرناچێـت، چونکە دەستی کورتی زانستی تەجریبی هێندە کۆتایە ناگاتە داوێنـی چمکـێکی ڕاستییە بەرز و خاوێنەکانی قورئان.**

وا تەنها یەك نموونە لەسەر ئەمە دەهێنینەوە:

حەقیقەتی گۆی زەوی بەپێی بینینی "زانایان" ئەوەیە کە:

"زەوی" یەکێکە لە هەسارە گەڕۆکە قەبارە مامناوەندییەکان و، بە دەوری خۆردا دەسووڕێتەوە و، لەچاو هەسارە و ئەستێرە لەژمارە بەدەرەکاندا تەنێکی بچووکی هەیە.

بەڵام گەر بە ڕوانینی "ئەهلی قورئان" بڕوانینە گۆی زەوی ئەوا حەقیقەتی گۆی زەوی بەو جۆرە دەبێت کە "وتەی پازدەهەم" ڕوونی کردووەتەوە:

ئەو مرۆڤەی کە ناسکترینی بەری درەختی جیهان و، موعجیزەیەکی جامیعی نێوان موعجیزەکانی خواوەندی بەتوانای دانایە و، ناوازەترین و ئازیزترین و نیانترینی بەدیهاتووانە، لەگەڵ ئەوەشدا کە دەستەوسانترین و لاوازترینیشیانە.. ئەم مرۆڤە لەسەر گۆی ئەم زەوییەدا دەژی. کەواتە "زەوی" لانکی ئەم مرۆڤەیە و، هەرچەند لەچاو ئاسمانەکاندا بچووك و بێبایەخ دیارە، کەچی لەم ڕووە و بەم ناوەرۆك و ناوازەییەی پلەیەکی بەرزی بەدەست هێناوە، تا وای لێ هاتووە کە لە ڕوانگەی قورئانەوە "زەوی":

ناوجەرگە و مەڵبەندی گەردوونە لە واتا و ناوەرۆکدا و.. پیشانگای سەرجەم بەدیهاتووە دەراساکانە و.. جێی تیادەرکەوتنی سەرجەم ناوە جوانەکانی خواوەندە، بە ڕادەیەك کە دەڵێی تیشکۆیەکی کۆکەرەوەی ئەو نوورانەیە و.. مەحشەر و ئاوێنەی کارە پەروەردگارییە ڕەهاکانە و.. بازاڕێکی فراوانە بۆ پێشچاوخستنی خەللاقییەتی ڕەهای خوای گەورە، بە تایبەت لە بەدیهێنانی ئەندازەیەکی زۆر و زەبەندەی ڕووەك و زیندەوەرە وردەکاندا، بە کەماڵی کەرەم و دەستڕەنگینی و.. نموونەیەکی بچووك و پوختی دروستکراوەکانی جیهانی فراوانی دواڕۆژە و.. کارگەیەکە، لەوپەڕی خێراییدا، بۆ بەرهەمهێنانی چەندین چنین و تانوپۆی هەمیشەیی کار دەکات و.. شوێنی پێشچاوخستنی نموونەکانی دیمەنە هەمیشەییەکانە کە زۆر بە پەلە ئاڵوگۆڕیان

بەسەردا دێت و.. كێڵگەیەكی تەسكی كاتییە بۆ ڕواندنی ئەو وردیلە تۆوانەی كە بە خێرایی بۆ باخ و بێستانە ڕەنگینە هەمیشەییەكان پێدەگەیەنرێن.

لەبەر هەموو ئەمانەیە كە قورئانی پیـرۆز "زەوی" بە هاوتـای "ئاسـمانەكان" دادەنێت، لە ڕووی مەزنیی ناوەڕۆك و گرنگیی بەدیهـاتنیەوە. وەك بڵێـی زەوی بەرێكی بچووكی درەختێكی گەورە و دڵـێكی خنجـیلانەی جەسـتەیەكی مەزن بێـت. ئەوەتـا قورئـانی پیـرۆز لەگەڵ ئاسـمانەكاندا نـاوی دەبـات و، زەوی لە ئایەكدا و ئاسمانەكانیش لە ئـایەكی تـری تەرازوودا دادەنێـت و، هەردەم ﴿رَبّ السَّمٰوات وَالأَرْض﴾ دووپات دەكاتەوە[1].

بەم جۆرە، مەسەلەكانی تر لەسەر ئەم نموونەیە قیاس بـكە و، تێـبگە لەوەی كە:

ڕاستییە سەرەونخون و مردووەكانی فەلسەفە، هەرگیز ناتوانن ڕێ لە ڕاستییە ڕووناك و زیندووەكانی قورئان بگرن و پێچەوانەیان بـن. چـونكە هەردووكیـان حەقـیقەتن، بەڵام جیـاوازی لە گۆشـەی ڕوانینـدایە، بـۆیە ڕاسـتییەكانیش جۆراوجۆر دەردەچن.

* * *

(١) لە دوازدە ئایەتی قورئانی پیرۆزدا ئەم تەعبیرە هاتووە. (وەرگێڕ)

مەسەلەی دووهەمی

مەکتووبی بیست و هەشتەم

موناقەشەیەك
لەسەر فەرموودەیەکی پیرۆز

ئەم مەسەلەیە بە مەبەستی شیکردنەوەی گرفتێك و نەهێشتنی موناقەشەیەك نووسرا لە بارەی فەرموودەیەکی پیرۆزەوە کە تیایدا باسی ئەوە دەکات: حەزرەتی مووسا - دروودی لەسەر بێت - زللەی داوە لە چاوی حەزرەتی عیزرائیل، دروودی لەسەر بێت[1].

بیستم کە لە "ئەگریدیر"دا[2] موناقەشەیەکی زانستی ڕووی داوە.

لە ڕاستیدا ئەو موناقەشەیە خۆی لە خۆیدا کارێکی هەڵەیە، بە تایبەت لەم کاتەدا.

هەر هەمان پرسیار ئاراستەی منیش کرا، بێ ئەوەی ئاگام لەو موناقەشەیە بێت و، فەرموودەیەکی پیرۆزیان[3] لە کتێبێکی باوەڕپێکراودا پیشان دام بە

---

(١) "ابن کثیر" لە تەفسیرەکەیدا (٤٥٨/٣) وتوویەتی: لە هەندێ ئاثاردا وتراوە: ناوی ئەو مەلائیکەتە عیزرائیلە. کە هەر بەو ناوەش بەناوبانگە. (وەرگێڕ)

(٢) مەڵبەندی قەزایەکە لە باشووری تورکیا و نزیکی "بارلا"یە کە مامۆستا نوورسی بۆ ئەوێ دوورخرابووەوە. (وەرگێڕ)

(٣) دەقی ئەو فەرموودەیەی کە موناقەشەکەی لەسەر کراوە ئەمەی خوارەوەیە:

عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: أُرسِلَ مَلَكُ الموت إلى موسى عليهما السلام، فلما جاءه صكّه ففقأ عينَه فرجع إلى ربه، فقال: أرسلتَني إلى عبد لا يريدُ الموتَ. فردّ اللّهُ عزَّ

هێمای "ق" ئاماژەی بۆ كرابوو، كە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی ئەم فەرموودەیە "مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ"یە..

لێیان پرسیم: ئایا ئەمە فەرموودەی پێغەمبەرە ﷺ یان نا؟

پێم وتن: بەڵێ، فەرموودەیەكی پیرۆزی پێغەمبەرە ﷺ و دەبێ پشت بە بڕیاری یەكگرتنی ئیمامی بوخاری و موسلیم لەسەر ڕیوایەتی فەرموودەی ناوبراو لەم كتێبە باوەڕپێكراوەدا ببەستن و متمانەی پێ بكەن. بەڵام هەروەك قورئانی پیرۆز ئایەتی موتەشابیهی تێدایە، فەرموودەی پیرۆزیش بە هەمان جۆر موتەشابیهی تێدایە و، زانایانی خەواص نەبێ كەس لە واتا وردەكانیان ناگات.

هەروەها وتم:

لەوانەیە ڕواڵەتی ئەم فەرموودە پیرۆزە لە بەشی موتەشابیهاتی موشكەلی حەدیث بێت.

خۆ ئەگەر لە دەمی ئەو پرسیارەدا ئاگام لەو موناقەشەیە بوایە كە سەبارەت بە فەرموودەی ناوبراو كرابوو، تەنها بەو كورتە وەڵامەوە نەدەوەستام، بەڵكو بەم جۆرەی خوارەوە وەڵامی پرسیارەكەم دەدانەوە:

یەكەم:

مەرجی یەكەمی موناقەشەكردنی ئەم چەشنە مەسەلانە بریتییە لەوەی كە:

ئەو گفتوگۆیە لە كەشوهەوای بەكارهێنانی ویژداندا بێت و.. بە نیازی گەیشتن بە "حەق" بكرێت و.. لە شێوەیەكدا بێت كە سەرسەختی و عینادیی

وجلَّ عليه عينَه، وقال: ارجع فقل له يضعُ يدَه على مَتْنِ ثَوْر، فله بكلِّ ما غَطَّتْ بـه يـدُه بكـلِّ شَعْرَةٍ سَنَةٌ، قال: أي رَبِّ ثُمَّ ماذا؟ قال: ثُمَّ المَوْت. قال: فالآن. فسألَ اللّهَ أنْ يُدنِيَه مِن الأرضِ المُقَدَّسة رَمْيَةً بحَجَر. قال: قال رسولُ اللّه ﷺ: فلو كُنْتُ ثَمَّ لأريتُكم قَبْرَهُ إلى جانبِ الطريـق عند الكثيب الأحمـر. رواه البخـاري ١٣٣٩ و٣٤٠٧ ومسـلم ٢٣٧٢ وأحمـد ١٥٧ و ١٥٨ والنسائي ١١٩/٤، ١١٨ والبيهقي ١٢٠. وانظر تعليق الحافظ في الفـتح ٤٤٢/٧ عـلى هـذا الحديث فإنّه نفيس.

تێدا بەكار نەیەت و.. لە نێوان ئەوانەشدا بێت كە ئەهلی موناقەشەن، بـێ ئەوەی ببێت بەهۆی تێگەیشتنی خراپ و بەهەڵەوەرگرتنی مەسەلەكە..

تەنهـا لە ناوەنـدی ئەم مەرجـانەدا موناقەشـەكردنی ئەم مەسـەلەیە و مەسەلەكانی هاوچەشنی دروست دەبێت.

بەڵگەش لەسەر ئەوەی كە ئەو موناقەشـەیە لەپێنـاوی گەیشـتندایە بە حەق، ئەوەیە كە:

موناقەشەكار هیچ شتێك لە دڵدا هەڵنەگرێت و.. گەر "حەق" لەسەر زمـانی بەرامبەرەكەی دەركەوت دڵگـران و تـووڕە نەبێـت، بەڵكـو دڵنیـا و ڕازی بێـت. چونكە شتێكی نوێ فێر بووە كە زووتـر نەیـدەزانی، خـۆ ئەگەر "حەق" لەسـەر زمـانی خـۆی دەربكەوتـایە، زانسـتێكی نـوێ فێـر نەدەبـوو، بەڵكـو لەوانەیە دووچاری "غروور" ببوایە!

دووهەم:

ئەگەر بابەتی گفتوگۆ لەسەركراو فەرموودەیەكی پیرۆز بێت، دەبـێ پلەكـانی "حەدیث" و دەرەجەكانی "وەحیـی ضـیمنی" و بەشـەكانی "گوفتـاری نەبەوی" بزانرێن، ئنجا گفتوگۆی تێدا بكرێت..

هەروەهـا دروسـت نیـیە لە نێـوان عەوامـی خەڵكیـدا گفتوگـۆ لەسـەر گیروگرفتەكانی فەرموودە بكرێت، یان مرۆڤ بۆ پیشاندانی سـەركەوتنی خـۆی بەسەر كەسانی تردا بەرگری لە ڕا و بۆچوونەكانی خۆی بكات..

هەروەهـا نابێـت بە دوای ئەو بەڵگـانەدا بگەڕێـت كە پـتر گەشـە بە "لەخۆباییبوون"ی دەدەن و ڕاكەی بەسەر حەق و ویژداندا تەرجیح دەدەن.

بەڵام مادەم مەسەلەكە پـێش‌چـاو خـراوە و، موناقەشـە و وتـووێژی لەسـەر كراوە، ئەوا كاریگەریی خراپ لە تێگەیشتنی ئەو عەوامانەدا بەجێ دەهێڵێـت كە ناتوانن لەم چەشنە فەرموودە موتەشابیهانە تێبگەن.

چــونكە ئەگەر یەكێــك لەو عەوامــانە ئینكــاریی بكــات ئەوا دەرگــایەكی لەناوچوون و زیانی لە خۆی خستووەتە سەرپشت، لەبەر ئەوەی ئەم ئینكاری و ملنەدانەی بەرەو ئینكاریی چەندین فەرموودەی چەسپاوی صەحیح دەیداتەبەر. خۆ ئەگەر ئەو واتایەشی پێ قبووڵ بێــت كە ڕواڵەتی فەرمــوودەكە بە دەســتیەوە دەدات و لەنــاو خەڵكیشــدا بــڵاوی بكــاتەوە، ئەوا دەبێــت بەهــۆی كــردنەوەی دەرگــای ڕەخــنە و ئیعتیــرازی گومڕایــان و زمانــدرێژییان بەرامــبەر فەرمــوودە پیرۆزەكە و بواریان بۆ دەڕەخسێنێت كە ناوی خورافاتی لێ بنێن!

جا لەبەر ئەوەی، بە بێ هیچ داخوازێكی پێویســت، بەڵكــو بە چەشــنێك كە زیــانی تێــدا بێــت، ســەرنجی خەڵــكی بــۆ ئەم فەرمــوودە پیــرۆزە موتەشــابیهە ڕاكێشــراوە و، گەلــێ فەرمــوودەی تــری موتەشــابیهی وەك ئەمەش هەن، ئەوا پێویســتە بــۆ دوورخســتنەوەی شــوبهەكان و نەهێشــتنی گومــان و وەهمەكــان "حەقیقەت"ێك ڕوون بكــرێتەوە. چــونكە ســەرەڕای چەســپاویی فەرمــوودەكە، ڕوونكردنەوەی ئەم حەقیقەتەش بە كارێكی پێویست دەزانم.

وا بە پوختی ئاماژە بۆ ئەو حەقــیقەتە دەكەیــن و، بــۆ درێــژەكەشی پشــت بە پەیامەكانی نوور دەبەستین وەك:

(لقــی ســێهەم و چــوارەمی وتەی بیســت و چــوارەم و، ئەو بنچیــنەیەش كە تایبەتە بە "بەشەكانی وەحی"یەوە لە پێشەكیی مەكتووبی نۆزدەهەمدا).

حەقیقەتەكەش ئەمەی خوارەوەیە:

مەلائیكەت وەك ئادەمیزاد نین تا تەنها لە یەك شێوەی دیاریكراودا بن، بەڵكو هەرچەنــد خــاوەنی شــێوەی دەستنیشــانكراوی خۆیــانن، كەچــی لە حــوكمی "كوللی"دان.

جا حەزرەتی عیزرائیلیش - دروودی لەسەر بێت - سەرۆك و سەرپەرشتیاری ئەو مەلائیكەتانەیە كە كاری "گیانكێشان"یان پێ سپێرراوە.

پرسیار:

ئایا هەر خودی حەزرەتی عیزرائیل - دروودی لەسەر بێت - گیانەکان دەکێشێت، یان هاوکار و یاریدەدەرانی؟

وەڵام:

سێ ڕێباز لەم ڕووەوە هەن:

ڕێبازی یەکەم:

خودی حەزرەتی عیزرائیل - دروودی لەسەر بێت - گیانی هەموو کەسێك دەکێشێت. چونکە سەبارەت بەو هیچ کارێك ڕێی کارێکی تری لێ ناگرێت، لەبەر ئەوەی زاتێکی "نووراني"یە و شتی نوورانیش دەتوانێت بەهۆی چەند ئاوێنەیەکی بێسنوورەوە بە خودی خۆی لە چەندین شوێنی زۆر و بێسنووردا ئامادە بێت. چونکە خۆنواندنەکانی شتانی نووراني لەناو شتی تردا تایبەتکارییەکانی خودی ئەو زاتە نوورانییەیان تێدایە و بە خودی ئەو - نەك غەیری ئەو - دادەنرێن..

بۆ نموونە:

هەروەك خۆدەرخستنەکانی "خۆر" لەناو ئاوێنە جۆراوجۆرەکاندا "ڕووناکی" و "گەرمیی خۆر" دەردەخەن، خۆدەرخستنی ڕۆحانییەکانی وەك مەلائیکەتانیش لە ئاوێنە جۆراوجۆرەکانی "جیهانی میسال"دا هەمان تایبەتکارییەکانی ئەوان وەردەگرن. کەواتە ئەو خۆدەرخستن و خۆنواندنانەی ئەوان لەو ئاوێنانەدا خودی ئەو ڕۆحانییانەن نەك غەیری خۆیان.

جا مەلائیکەتەکان بەپێی توانا و قابیلییەتی ئاوێنەکان لەو ئاوێنانەدا دەردەکەون. بۆ نموونە:

حەزرەتی جیبریل - دروودی لەسەر بێت - لەو کاتەی کە لە بەردەم پێغەمبەر ﷺ و ناو کۆڕی هاوەڵە بەڕێزەکانیدا - خوایان لێ ڕازی بێت - لە شێوەی

هاوەڵی بەڕێــز "دیحـیەی کەلبـی"دا[١] دەردەکەوت، هەر لە هەمـان کـات و لە هەزاران شــوێندا بە چەنــد شــێوەیەکی جۆراوجــۆر دەردەکەوت و، هەر لەو دەمەشدا باڵە فراوان و بەسام و شکۆدارەکانی خـۆرهەڵات و خۆرئاوایـان[٢] پـڕ کردبووەوە و، سـوژدەشی لە ژێـر عەرشی هەرەمەزنـدا دەبـرد. کەواتە حەزرەتی جیبریل لە زۆر شوێندا و بەپێی توانایی و قابیلییەتی ئەو شوێنە و بە یەك کات لە هەزاران شوێندا خۆی دەردەخات.

جا بەپێی ئەم ڕێبازە:

نە بە کارێکی مەحاڵ و.. نە بە دیاردەیەکی نائاسایی و.. نە بە ئیشـێکی دوور لە ژیری دادەنرێت کە وێنەی ئەو مەلائیکەتی گیانکێشانە لە سەرەمەرگ و دەمی گیانکێشــانی مرۆڤــدا - کە نمــوونەیەکی جـوزئیی مــرۆڤە - زلــلەی حەزرەتی مووســای - درووودی لەســەر بێـت - لـێ بـدرێت، کە کەســایەتییەکی مەزن و بەســام و شــکۆی نێــوان پێغەمــبەرانی "ئولــولعەزم"ە، پاشــان چــاوی وێـنە میســالییەکەی مەلائـیکەتی گیانکێشــان دەربهێنێــت کە پۆشــاکی ئەو وێــنە و شێوەیەی لەبەر کردووە.

ڕێبازی دووهەم:

مـەلائیـکـەتـە مەزنەکانی وەك: حـەزرەتی جیبریل و میکائیـل و عیزرائیــل - درووودیان لەسـەر بێـت - هەر یەکەیـان وەك سـەرگەورە و سەرپەرشـتیارێکی گشتی وان کە چەند یارمەتیدەرێکیان لە جـۆری خۆیـان هەیە و - بە شـێوەیەکی بچووکتر - لەوان دەچن. ئەو یارمەتیدەرە بچووکانەش بەپێی جۆراوجـۆریی ئەو

(١) بڕوانە: البخاري: المناقب ٢٥؛ فضائل القرآن ١. مسلم: فضائل الصحابة ١٠٠.

(٢) بڕوانە: البخاري: بدء الوحي ٣؛ بدء الخلق ٧؛ تفسير سورة المدثر ٣-٥؛ مسلم: الإيمـان ٢٥٥، ٢٥٧-٢٥٨.

بەدیهـــاتووانەی کە سەرپەرشـــتیکردنیان خـــراوەتە ئەســـتۆیانەوە، جیاجیـــا و جۆراوجۆرن.

بۆ نموونە:

ئەو مەلائیکەتـانەی کە گیـانی پیاوچاکـان[1] دەکێشـن جیـاوازن لەوانەی کە گیانی پیاوخراپان دەکێشن. کەواتە مەلائیکەتەکانی گیانکێشـان بەپێـی ئامـاژەی ئایەتە پیرۆزەکانی ﴿وَالنَّازِعَاتِ غَرْقاً ۞ والناشِطاتِ نَشْطاً﴾ (النازعات:١-٢) چەنـد دەستە و تاقمێکی جیاجیا و جۆراوجۆرن.

جا بەپێی ئەم ڕێبازە:

حەزرەتی مووسـا - دروودی لەسـەر بێـت - زلـلەی لە خـودی حەزرەتی عیزرائیل - دروودی لەسەر بێت - نەداوە، بەڵکو لە ڕووی هێـز و هەرەتی مەزنی پێغەمبەرایەتییەکەی و.. گەورەیی جەستەی و.. بەهێزیی ڕەوشتی و.. پلەوپایەی لای پەروەردگاری بەتوانای خۆی، زللەی لە جەستەی یەکێـك لە یاریـدەدەرانی حەزرەتی عیزرائیل داوە.

بەم جۆرە، دەردەکەوێت کە ئەم کارە بەلای ژیرییەوە گەلێ پەسەندە[2].

---

(١) کاتێ یەکێك لە ئەولیا مەزنەکانی ناوچەکەمان کە بە "سـەیدا" بەناوبـانگە لە سـەرەمەرگدا بووە و مەلائیکەتی بەرپرسی گیانکێشـان هـاتووە گیـانی بکێشـێت، پەنـای بە خـوای گەورە بـردووە و بە دەنگـی بەرز هـاواری کـردووە: "بـا ئەو مەلائـیکەتە گیـانی مـن بکێشـێت کە گیانکێشانی قوتابیانی زانستی خراوەتە ئەسـتۆ، چـونکە زۆرم خـۆش دەوێـت" ! هەمـوو ئەو کەسانەی کە لە کاتی وەفاتیدا ئامادە بوون شایەتییان لەسەر ئەمە داوە. (دانەر)

(٢) شارەکەمان پیاوێکی ئازای تێدا بوو. لە سەرەمەرگدا بە مەلائیکەتی گیانکێشانی وت: "ئـا بەم حـاڵەتەوە کە لە جێگـادا کەوتـووم گیـانم دەکێشـیت؟!". ئەمەی وت و بە سـووکی لە جێگاکەی هەڵسا و سواری ئەسپەکەی بوو، ئنجا شمشێرەکەی ڕاکێشـا وەکـو ئەو کەسـەی لە مەیدانی جیهاد و شمشێرکاریدا بێت. ئیتر بەو جۆرە و بە سواری ئەسپەکەیەوە گیانی سـپارد و بە مردنی مەردانی بەغیرەت وەفاتی کرد! (دانەر)

ڕێبازی سێهەم:

لە بنچینەی چوارەمی وتەی بیست و نۆهەمدا ڕوونمان کردەوە و، بەپێی بەڵگەی چەند فەرموودەیەکی پیرۆزیش دەردەکەوێت کە:

هەندێك مەلائیکەت هەن کە چل هەزار سەریان هەیە و[1]، هەر سەرەش چل هەزار زمانی تێدایە - واتە هەشتا هەزار چاویشیان هەیە - هەر یەك لەو زمانانەش چل هەزار جار تەسبیحاتی خوای گەورە دەکات.

جا مادەم ئەو مەلائیکەتە کار پێ سپێرراوانە بەپێی جۆرەکانی "جیهانی بینراو" کاریان خراوەتە ئەستۆ و لە جیهانی گیانەکاندا تەسبیحاتی ئەو جۆرانە دەنوێنن و دەریدەخەن، ئەوا دەبێ لەسەر هەمان شێوە و ڕوخساریش بن، چونکە زەوی - بۆ نموونە - یەك بەدیهاتووی خواوەندە و تەسبیحاتی بۆ دەکات کەچی چل هەزار بەڵکو سەدان هەزار جۆر بەدیهاتووی تێدایە کە هەریەکەیان لە حوکمی چەند سەرێکی تەسبیحاتگوزاردان و، هەریەك لەو جۆرانەش هەزاران تاك و دانەیان هەیە کە وەك چەند زمانێك وان... هتد.

کەواتە ئەو مەلائیکەتەی کە سەرپەرشتیی کاروباری زەویی پێ سپێرراوە، دەبێ چل هەزار بەڵکو سەدان هەزار سەری هەبێت و، هەریەك لەو سەرانەش سەدان هەزار زمانی تێدا بێت... هتد.

جا بە گوێرەی ئەم ڕێبازە:

حەزرەتی عیزرائیل - دروودی لەسەر بێت - ڕوویەکی تایبەتیی بۆ هەموو کەسێك هەیە کە بەو ڕووەی بۆ ئەو کەسە دەڕوانێت و چاوێکیشی هەیە کە سەیری ئەوی پێ دەکات..

ئنجا حەزرەتی مووساش - علیە السلام - هەرگیز زللەی لە ماهییەتی کەسێتیی حەزرەتی عیزرائیل و شێوە ڕاستەقینەکەی نەداوە و سووکایەتیی پێ

(١) تفسير الطبري: ١٥٦/١٥؛ تفسير ابن كثير: ٦٣/٣.

نەكردووە و دەستی بە ڕوویەوە نەناوە، بەڵكو هەڵسوكەوتەكەی ئەو لەو حەز و ڕەغبەتەوە سەرچاوەی گرتووە كە حەزی لە بەردەوامبوون و مانەوەی ئەركی پێغەمبەرایەتی كردووە. بۆیە لەبەر ئەمە، زلـلەی وەشـاند و بۆیشـی هەیە بیوەشێنێت، لەو چاوەی كە موراقەبەی ئەجەلەكەی دەكات و دەیەوێت كۆتایی بە كارمەندییەكەی ئەم لەسەر زەویدا بهێنێت!

واللّهُ أعْلَمُ بالصَّواب.

ولا يعَلْمُ الغَيْبَ إلاّ هو.

﴿قُلْ إنمَّا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّهِ﴾ (الملك:٢٦).

﴿هُوَ الَّذى أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتابَ مِنهُ آياتٌ مُحْكَماتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتابِ وَأُخَرُ مُتَشابِهاتٌ فَأَمَّا الَّذينَ فى قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ ما تَشابَهَ مِنْهُ ابْتِغاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغاءَ تَأْويلِهِ وَما يَعْلَمُ تَأْويلَهُ إلاّ اللّهُ وَالرَّاسِخُونَ فى الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنا وَما يَذَّكَّرُ إلاّ أُولُوا الألْبابِ﴾ (آل عمران:٧).

* * *

پێشەكیی یازدەهەمی
كتێبی "موحاكەمات"

چەند مەسەلەیەك
لە دووتوێی یەك مەسەلەدا

هەنـدێ جـار تەنهـا یەك گوفتـار چەنـدین بڕیـار لەخـۆ دەگرێـت، ئەوەتـا دەگونجێ یەك صەدەف گەلێ مرواریی تێدا بێت.

ئنجا لە لای ژیران و هۆشمەندان ئەوەش سەلماوە كە:

تەنهـا یەك مەسـەلە چەنـدەها مەسـەلەی تـر لەخـۆ دەگرێـت، هەر یەك لەو كێشانەش بەروبوومێكی جیاواز لە هـی ئەوی تـر بەرهەم دەهێنێـت، هەروەك لە بنەڕەت و بناغەیەكی جیاوازەوە هەڵقوڵاوە و سەری هەڵـداوە. جـا ئەو كەسـەی كە توانای لێك جیاكردنەوەی نییە، لە حەق لادەدات و لێی نامۆ دەبێ..

نموونەی ئەمە:

لە فەرموودەی پیرۆزدا هاتووە كە:

(بُعِثْتُ أنا والساعةُ كهاتين)(١).

واتە: لە دوای من هەتـا قیـامەت پێغەمـبەری تـر نـایەت. ئیـتر مەبەسـت لە فەرموودەكە هەرچی بێت، هەر حەقە.

ئەم فەرموودە پیرۆزە سێ بڕیاری لەخۆ گرتووە:

---

(١) حديث صحيح أخرجه البخاري ٦٥٠٥ من حديث أبي هريرة رضي اللّهُ عنـه. وهـو حديث متواتر. انظر النظم المتناثر في الحديث المتواتر ص ١٤٣ برقم ١٨٧. (وەرگێڕ)

یەکەمیان: ئەم وتەیە گوفتاری پێغەمبەرە ﷺ.. ئەم بڕیارە دەرەنجامی تەواتورە، گەر ببێت. (واتە ئەگەر فەرموودەکە موتەواتیر بێت).

دووهەمیان: واتا و مەبەست لەم گوفتارەدا حەق و ڕاستە.. ئەم بڕیارەش دەرەنجامی ئەو بەڵگەیە کە پشتی بە موعجیزاتی پێغەمبەرﷺ بەستووە، "چونکە پێغەمبەرﷺ جگە لە ڕاستی هیچ گوفتارێکی تری لێ نابیسترێ".

جا دەبێ یەکگرتن لەسەر ئەم دوو بڕیارە هەبێت، چونکە ئەو کەسەی ئینکاریی یەکەم بکات، درۆزن و نەسەلمێنەری حەقە.. ئەو کەسەش ئینکاریی دووهەم بکات گومڕایەکە بەرەو تاریکییەکان پێی خلیسکاوە و کەوتووەتە خوارەوە.

بڕیاری سێهەم: واتا و مەبەست لەم گوفتارە ئەمەیە (واتە ئەمەیە کە من دەیڵێم). ئەمەش مرواریی ناو صەدەفەکەیە.

ئەم بڕیارە دەرەنجامی ئیجتیهادە، نەك هی حەز و ئارەزوو. چونکە شتێکی زانراوە کە داوا لە موجتەهید ناکرێ تەقلیدی موجتەهیدانی تر بکات.

ئەم مەسەلەی سێهەمەیە کە سەرچاوەی ئیختیلاف و جیاوازییەکانە..

باشترین شایەت لەسەر ئەمە، هەموو ئەو وتە جیاجیا و دژبەیەکانەیە کە لە "تەنها یەك مەسەلە"دا دەیبینین.

جا ئەو کەسەی ئینکاریی ئەم مەسەلەیە بکات بە سەرسەخت و ملنەدەر و گومڕا دانانرێت و، پێی بەرەو کوفر ناترازێ، بە مەرجێ ئینکارییەکەی لە ئیجتیهادەوە سەرچاوەی گرتبێت..

چونکە شتی گشتی(عام) بە نەبوونی شتی تایبەتی(خاص) بە نەبوو دانانرێت و نەفی ناکرێت. زۆر دەقی بێگومان (قطعي المتن)یش هەیە کە گومان لە دەلالەتیدا دەکرێ و (ظني الدلالة)یە. کەواتە دەبێ لە دەرگاکانەوە بڕۆینە ناو خانووەکان، ئەوەتا هەموو ماڵێك دەرگای تایبەت بە خۆی هەیە و، هەموو قفڵێکیش کلیلی تایبەتیی بۆ دانراوە.

کۆتایی:

ئەم سێ مەسەلەیە هەروەك لە "فەرموودە"دا هەیە، لە "ئایەت"یشدا هەیە، چونکە چەند مەسەلەیەکی گشتین. بەڵام یەکەمیان جیاوازییەکی وردی تێدایە.

بەم جۆرە دەرکەوت کە:

هەندێ جار گوفتارێك چەند حوکم و بڕیارێکی زۆر لەخۆ دەگرێت، بەڵام چەند حوکمێکی تایبەتن و، لە بناغەدا هەریەکەیان لەوی تر جیایە و، بەروبوومێکی جیاواز لە هی ئەوی تر بەرهەم دەهێنێت.

بێدارکردنەوەیەك:

گەر کەسێك بیەوێت لەم چەشنە مەقامانەدا خەریکی "بەهەڵەبردن" بێت، لەوانەیە چەند بڕوبیانوویەکی بێنرخ و بەهانەگەلی لاواز بدۆزێتەوە، کە لە خۆشویستنی خۆیەوە سەریان هەڵداوە، وەك:

پشتگیریی لایەنی بەرامبەر و نەیار و.. دەمارگیریی نەفرەت لێکراو و.. حەزی خۆدەرخستن و.. هەستی لایەنگیری بۆ لایەك و.. پاساوهێنانەوە بۆ وەهم و ئەندێشەکان، بەوەی کە بیانگێڕێتەوە بۆ بناغەیەك و.. بینینی شتانی لاواز بە شێوەیەکی بەهێز، لەبەر گونجانی لەگەڵ حەز و مەیلە کەسییەکان و.. دەرخستنی تەواوی و کەماڵی خۆی، بە شکاندن و کەمکردنەوەی شان و شکۆی خەڵکانی تر و.. خۆدەرخستنی بە "ڕاستگۆ" لە ڕێی بەدرۆخستنەوەی ئەوانی تر و.. پیشاندانی ڕاسترەویی خۆی، بە گومڕا دەرکردنی خەڵکی و.. شتانی تری نزم و سووکی وەك ئەمانە.

(وإلىَ اللّه الْمُشتَكى).

واتە: سکاڵامان تەنها بۆ لای خوای گەورەیە.

* * *

مەقامی یەکەمی

بریسکەی چواردەهەم

لە نێوان "حەقیقەت" و "تەشبیهـ"دا

بإسمه سبحانه

﴿وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ﴾

برای ئازیز و ڕاست و بەوەفام کاك ڕەئفەت!

ئەو پرسیارەی کە لە بارەی گا و نەهەنـگ (الثَـوْر والحُـوت)ەوە کردبـووت، وەڵامەکەی لە هەنـدێ پەیامـدا هەیە. ئنجـا لە "لقـی سـێهەمی وتەی بیسـت و چوارەم"یشدا دوازدە قاعیدەی گرنگ لە ناوەنـدی دوازدە دەسـتووردا سـەبارەت بەم جۆرە پرسـیارانەوە ڕوون کـراونەتەوە و، ئەو دەسـتوورانە چەنـد بنـاغەیەکی گەلێ گرنگن بۆ بەرپەرچدانەوەی هەر وەهم و گومانێـك ئاراسـتەی فەرمـوودە پیرۆزەکـان بکرێـت و، هەریەکەیـان پێـوەرێکی باشـن بـۆ دەرخسـتنی تەئـویلە جۆراوجۆرەکانی فەرموودەکانی پێغەمبەر ﷺ.

برام! مـن تەنهـا سـەرقاڵی ئەو بابەتـانەم کە "سـنووحات"ن و کتـوپڕی وەك دەرفەت بۆ "دڵ" دێن و، بە داخەوە - ئێستا - چەند حاڵەتێکی ئەوتۆ هەن بـواری ئەوەم نادەن خەریکی باس و بـابەتە زانسـتییەکان بـم. بـۆیە نـاتوانم وەڵامـێکی تێروتەسەلی پرسیارەکەتان بدەمەوە. خـۆ ئەگەر خـوای گەورە تەوفیـق بـدات و دەرگای "سنووحات" لە دڵ بکاتەوە ئەوا ناچار دەبـم پێیـانەوە سـەرقاڵ بـبم و، لەوانەیە تەنها وەڵامی ئەو جۆرە پرسیارانە بدرێنەوە کە لەگەڵ ئەو سـنووحاتانەدا بگونجێن.

جا تكـام وایە لەوە دڵگـران نەبـن كە نـاتوانم وەڵامـی تێروتەسـەلی هەمـوو پرسیارەكانتان بدەمەوە. بەڵام بـا ئەم جارەیـان وەڵامـێكی كـورتی پرسـیارەكەت بدەمەوە.

برام! لە پرسیارەكەتاندا باسی ئەوەتان كردووە كە:

زانایانی ئایین دەڵێن: زەوی لەسـەر "گـا و نەهەنـگ" ڕاگیـر كـراوە. كەچـی جوگرافیا بە هەسارەیەكی هەڵواسراوی دەبینێت كە وەك هەموو هەسارەكانی تـر بەناو بۆشایی ئاسماندا هاتوچۆ دەكات، نە گا لە گۆڕێدا هەیە و نە نەهەنگ!

وەڵام:

ڕیوایەتێك لە زاتـێكی وەك "ئیـبن عەببـاس"ەوە - خوایـان لـێ ڕازی بێـت - دەگێڕنەوە كە دەڵێت[١]:

پرسیار لە پێغەمبەر ﷺ كرا: زەوی لەسەر چی ڕاوەستاوە؟

لە وەڵامدا فەرمووی:

"علَى الثَّوْر والحُوت".

---

(١) دانەر لە كتێبێكی تریدا بە ناوی (موحاكەمات) سەبارەت بەو ڕیوایەتە، وتوویەتی:
لەبارەی ئەوەی كە زەوی لەسەر (گا و نەهەنگ) بێت حەدیسێك ڕیوایەت كراوە. بەڵام:
یەكەم: نایسەلمێنین كە فەرموودەی پێغەمبەرﷺ بێـت، چـونكە نیشـانەی "ئیسـرائیلیات"ی پێوەیە!
دووهەم: ئەگەر بیشسەلمێت كە فەرموودەی پێغەمبەرەﷺ ، ئەوا حەدیسێكی "ئاحاد"ە و لەبەر لاوازیی پەیوەندییەكانی نێوان سەنەدەكەی "ظەن" دەگەیەنێـت، نەك "یەقـین". كەواتە نـاڕواتە بواری بابەتەكانی عەقیدەوە، چونكە ئەو بوارە "یەقین" دەگرێت بە مەرج.
سێهەم: تەنانەت ئەگەر "موتەواتیر" و "قطعيُّ المتن"یش بێت، "قطعيُّ الدلالة" نییە.
لەگەڵ ئەوەشدا، خەڵكانی ڕواڵەتبین، لەوانەی كە شـوێنی خەیـاڵ و ئەندێشـە كەوتـوون، ئەم حەدیسەیان لە واتا ڕاستەكەی خۆی ترازاندووە.
ئەم حەدیسە - گەر بسەلمێت فەرموودەی پێغەمبەرەﷺ - سێ ڕووی ڕاستی هەیە.
(دانەر لە دەقەكەی سەرەوەدا ڕووە ڕاستەكانی ڕوون كردووەتەوە). (پەراوێزی وەرگێڕ)

ڕیوایەتێکی تر دەڵێت جارێك لە وەڵامـدا فەرمـوویەتی: " عـلَىَ الثَّـوْر" و لە وەڵامێکی تردا فەرموویەتی: "عَلَى الحُوت"[١].

بەڵام هەندێ کەس لە "مُحَدِّثين" ئەم ڕیوایەتانەیان بەسەر چەند چیـرۆکێکی ئەفسـانەیی و "ئیسـرائیلیات"دا شـکاندووەتەوە، بە تـایبەت ئەو ئەفسـانە و حیکایەتانەی کە لە زانا نۆموسـڵمانەکانی بەنی ئیسـرائیلەوە بیسـتراون لەوانەی کە واتای فەرموودەکەیان گۆڕیوە و، بە جـۆرێکی گەلـێ سـەیر و نـامۆ لێکیـان داوەتەوە و، بەسەر چەند داسـتان و چیرۆکێکـدا شـکاندوویانەتەوە کە لە کتێـبە پێشووەکاندا سەبارەت بە گا و نەهەنگەوە باس کراون.

وا ئێستا لێرەدا و بۆ مەبەستی وەڵامـدانەوەی پرسـیارەکەت، ئـێمە بە کـورتی ئاماژە بۆ سێ بناغە و سێ ڕووی ئەم مەسەلەیە دەکەین:

❏ **بناغەی یەکەم:**

دوای ئەوەی کە هــەندێ لە زانایـانی "بەنی ئیسـرائیل" موسـڵمان بـوون، زانستەکانی پێشوویان لەگەڵ خۆیاندا هێنابووە نـاو ئیسـلام. واتە بـوون بە مـاڵ بەسەر ئیسلامەوە و لە لایەن خەڵکەوە بە زانسـتی ئیسـلامی تەماشـا کـران. لە کاتێکدا کە زانسـتە پێشـووەکانی ئەوان گەلـێ هەڵەیـان تێـدا بـووە. کەواتە ئەو هەڵانە هی ئەوانن، نەك هی ئیسلام.

❏ **بناغەی دووهەم:**

هەرکاتێ "تەمثیل" و "تەشبیهەکان" لە دەستی کەسانی تایبەتمەند دەربچـن و بکەونە دەستی عەوامەکان، واتە لە دەستی زانستەوە بکەونە ناو دەسـتی نەزانی، ئەوا بە تێپەڕبوونی کات وەك ڕاسـتی و "حەقیقەت" دادەنرێن و لەوە دەردەچـن کە وەك تەشبیهـ تەماشا بکرێن!

---

(١) بڕوانە: المسـتدرك: ٦٣٦/٤ رقـم ٨٧٥٦؛ الترغيـب والترهيـب ٢٥٨/٥ وقـال: في متنـه نكارة، والله أعلم. (وەرگێڕ، لە چاپە عەرەبییە تازەکەوە)

بۆ نموونە: لە تافی منداڵیمدا جارێكیان مانگ گیرا، لە دایكمم پرسی: چی بەسەر مانگدا هاتووە؟ وتی: مار قووتی داوە! وتم: خۆ هێشتا هەر دەبینرێت؟ وتی: ماری ئاسمان وەك شووشە وایە، ناوەوەیان دیارە!

زۆر جار كە ئەم ڕووداوەم دەهاتەوە یاد، لە خۆمم دەپرسی: خورافەتێك كە تا ئەم ڕادەیە لە ڕاستییەوە دوورە، چۆن كەوتووەتە سەر زاری ئەو دایكە ژیرەی كە لە گوفتارەكانیدا تابڵێی جیددییە و هەرگیز توخنی گاڵتەوگەپ ناكەوێت؟!

پاشان كە زانستی گەردوونناسیم خوێندەوە، بۆم دەركەوت كە ئەوانەی بە چەشنی دایكم دیاردەی مانگگیران لێكدەدەنەوە، تەشبیهیان بە وێنەی ڕاستییەكی بەرجەستە وەرگرتووە! چونكە گەردوونناسەكان، لە تەشبیهێكی جواندا، ئەو دوو كەوانەیەی كە لە تێكەڵبوونی بازنەی خۆر - كە ناوچەی بورجەكان و خولگەی پلەكانیانە - و بازنەی مانگ - كە میل و خولگەی مەنزڵەكانی مانگە - پێكهاتووە، بە دوو ماری گەورەیان شوبهاندوون و ناوی هەژدیهایان لێ ناون. ئنجا یەكێك لە دوو خاڵی یەكتربڕینی ئەو دوو بازنەیان ناو ناوە "سەر" و ئەوی تریشیان ناو ناوە "كلك". جا كاتێ كە مانگ دەگاتە ئاستی "سەر" و خۆریش دەگاتە ئاستی "كلك" ئەوا - وەك گەردوونناسەكان دەڵێن - زەوی دەكەوێتە نێوان هەردووكیانەوە و دیاردەی مانگگیران ڕوو دەدات. واتە بەپێی ئەو تەشبیهەی پێشوو مانگ دەچێتە گەرووی هەژدیهاكەوە!

بەم جۆرە، ئەم تەشبیهە زانستییە بەرزەی كە بە تێپەڕبوونی كات كەوتە ناو گوفتاری عەوامەكانەوە، كرا بە هەژدیهایەكی بەرجەستەی هێندە گەورە كە مانگ قووت بدات!

بە هەمان جۆر، ئەو دوو مەلائیكەتەش كە "ثَوْر" و "حُوت"یان پێ دەوترێت، بە تەشبیهێكی بەرز و جوان و بە مەبەستی ئاماژەیەكی پڕ لە واتا ئەو ناوانەیان لێ نراوە. كەچی هەر ئەوەندەی بە تێپەڕبوونی كات ئەم تەشبیهە لە زمانی بەرز و ڕەوانگۆی پێغەمبەرێتییەوە كەوتە ناو زمانی عەوامەكان، بە ڕاستییەكی

بەرجەستە تەسەوور کرا و، ئەو دوو مەلائیکەتە شێوەی گایەکی زل و نەهەنگێکی زەبەلاحیان بە بەردا برا!

❑ بناغەی سێهەم:

هەروەك قورئانی پیرۆز ئایەتی "موتەشابیهات"ی تێدایە و، لە ڕێی تەشبیهـ و تەمسیلەوە ڕێنمایی عەوامەکان بۆ بابەت و باسە ورد و قووڵەکان دەکات.. فەرموودەی پێغەمبەریش ﷺ بە هەمان جۆرە، چەند موتەشابیهێکیان تێدایە و، لە ڕێی بەکارهێنانی تەشبیهەوە - کە عەوامەکان پێی ڕاهاتوون - ڕاستییە فراوانەکان دەردەبڕن. نموونەکانی ئەمەمان لە پەیامەکانی تردا باس کردووە، وەك ئەوەی کە:

جارێکیان لە کۆڕی پێغەمبەردا ﷺ دەنگێك هاتە گوێی ئامادەبووان. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئەوە بەردێکە حەفتا ساڵە بۆ ناو دۆزەخ بەردەبێتەوە، وا ئێستا گەیشتە بنکی دۆزەخ.. دوای تێپەڕبوونی چەند خولەکێك، کەسێك هاتە ناو کۆڕەکە و وتی: فڵانە مونافیق مرد کە تەمەنی حەفتا ساڵ بوو! بەم هەواڵەش ئەو حەقیقەتە ڕاستەی ناو تەشبیهە بەلیغەکەی پێغەمبەری ﷺ دەربڕی[1].

سەبارەت بە پرسیارەکەشەوە، ئەوا سێ ڕوو لێرەدا باس دەکەین:

❍ ڕووی یەکەم:

خوای گەورە لە "عەرش" و "ئاسمانەکان"دا چوار مەلائیکەتی مەزنی بۆ سەرپەرشتی کردنی کاروباری دەستەڵاتداریتیی خۆی تەرخان کردووە، یەکێکیان ناوی: "نَسْر"ە و یەکێکی تریشیان ناوی: "ثَوْر"ە[2].

---

(١) بڕوانە پەراوێزی لاپەڕە (٩). (وەرگێڕ)

(٢) عن مالك فی قوله عز وجل: ﴿وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّموات والأرضَ﴾ قال: إن الصخرة التی تحت الأرض السابعة، ومنتهی الخلق، علی أرجائها أربعة من الملائكة، لكل مَلَك منهم أربعةُ وجوه: وجهُ إنسان ووجهُ أسد، ووجهُ نسر، ووجهُ ثَوْر، فهم قيام عليها قد أحاطوا بالأرض والسموات ورؤوسُهم تحتَ الكرسيِّ والكرسيُّ (تحتَ) العرش. قال: وهو واضع

بەڵام "زەوی" كە برای بچووكی ئاسمانەكان و هاوڕێی هەسارە گەڕۆكەكانە، دوو مەلائیكەتی سەرپەرشتیكاری بۆ دانراوە كە هەڵیدەگرن و، یەكێكیان پێی دەوترێت: "ثَور" و، بەوی تریشیان دەوترێت: "حُوت"..

نهێنی و حیكمەتی ئەم دوو ناوەش لەوەدایە كە:

زەوی دوو بەشە: وشكایی و دەریا. واتە خاك و ئاو. ئەو شتەش كە دەریا و ئاوەكان ئاوەدان دەكاتەوە نەهەنگ یان ماسییە. ئەوەش كە وشكایی و خاك ئاوەدان دەكاتەوە "گا"یە، چونكە مایەی ژیانی مرۆڤ بریتییە لە كشتوكاڵ كە ئەو ئەركەش لە ئەستۆی "گا" نراوە.

كەواتە ئەو دوو مەلائیكەتەی كاروباری زەوییان پێ سپێرراوە، بریتین لە دوو پێشەوا و سەرپەرشتیكاری زەوی، بۆیە لە ڕوویەكەوە جۆرە پەیوەندییەكیان بە تیرەی نەهەنگ و ڕەگەزی "گا"كانەوە هەیە. لەوانەشە - والعِلْمُ عِنْدَ اللّهِ - لە جیهانی مەلەكووت و میسالدا لەسەر شێوەی گا و نەهەنگ دەربكەون[1].

رجلَيه تبارك وتعالى على الكرسي. أخرجه عبد اللّه بنُ الإمام أحمد في كتاب (السنة) برقم ٥٨٩، ٣٠٣/١ في إسناده مجهول والمدى معروف بالوهم وبقية رجاله ثقات. وعزاه السيوطيُّ في الدر المنثور ٣٢٩/١ لعبد بن حميد وأبو الشيخ في العظمه وأخرجه أيضاً البيهقي في الأسماء والصفات ص/٤٠٣ وقد أخرجه عبد الرزاق وعبد بن حميد وابن المنذر كما في الدر المنثور باختلاف في السياق ٢٦١/٦ من كلام وهب بن منبه وهو ثقة كثير النقل من كتب الإسرائيليات. (انظر الميزان ٣٥٢/٤).

(١) بەڵێ، گۆی زەوی وەك كەشتییەك وایە كە بەسەر دەریای بۆشایی ئاسماندا دەڕوات. جا ئەو كەسەی كە - بە فەرمانی خوای گەورە - ئەم كەشتییە زەبەلاحە بێ هەست و ژیانە، بەوپەڕی ڕێكوپێكی دەخاتە گەڕ، واتە كەشتیوانی كەشتیی زەوی، ئەو مەلائیكەتەیە كە ناوی "حُوت"ی لێ نراوە.. هەروەها زەوی - وەك بە فەرموودەی پێغەمبەر ﷺ چەسپاوە - كێڵگەی دوارۆژە. كەواتە ئەو مەلائیكەتەی كە - بە ڕوخسەت و فەرمانی خوای گەورە - سەرپەرشتیی ئەو كێڵگەیە دەكات، ناوی "ثَوْر"ی لێ نراوە. خۆ ئاشكراشە كە ئەم ناوە جوانە چەندە لەگەڵ ئەو ئەركەدا گونجاوە! (دانەر)

جا به مەبەستی ئاماژەکردن بۆ ئەم پەیوەندییە و، وەك هێمایەك بۆ ئەو دوو جۆرە بوونەوەرانەی ناو زەوی، پێغەمبەر ﷺ کە خاوەنی زمانی موعجیزەبەیان و گوفتاری بەپێزی پڕ واتایە، فەرمووی:

"الأرضُ علَى الثَّوْر والحُوت"..

واتە بە یەك ڕستەی کورت حەقیقەتێکی هێندە مەزن و قووڵی دەربڕی کە لەوانەیە نەتوانرێت بە لاپەڕەیەکی تەواو دەرببڕێت!

❍ ڕووی دووهەم:

گەر بوترێ: دەوڵەت لەسەر چی ڕاگیر دەکرێت؟

لە وەڵامدا دەوترێت: "عَلَى السَّيْفِ وَالْقَلَم"..

واتە پاڵ بە هێزی ئازایەتیی شمشێری سوپاوە دەدات و، لەسەر وریایی و دادگەری قەڵەمی کارمەندەکان ڕاگیر دەبێت.

جا لەبەر ئەوەی "زەوی" نیشتەجێ و خانە و لانەی زیندەوەرانە و، سەرداری زیندەوەرانیش مرۆڤە و، بەشی هەرە زۆری مرۆڤیش لە کەناری دەریا و ڕووبارەکاندا دەژین و گوزەرانیان لەسەر ڕاوە ماسییە و، بەشەکەی تری مرۆڤیش گوزەرانیان لەسەر کشتوکاڵ بەندە کە ئەرکی ئەویش لە ئەستۆی "گا"دایە و، تەوەرەی بازرگانیشیان لەسەر ماسییە.. ئەوا هەروەك توانرا بوترێ: "تقومُ الدولةُ عَلَى السَّيْفِ وَالْقَلَم" دەشتوانرێت بوترێ: "تقومُ الأرضُ علَى الثَّوْر والحُوت". چونکە هەرکات "گا" لە کارەکەی مان بگرێت و ماسییەکانیش - کە بە یەك جار ملیۆنەها گەرا دادەنێن - واز لە گەرا دانان بهێنن، ئەوا گوزەرانی مرۆڤ هێندە شپرز دەکەن کە ژیان مەیسەر نەبێت و بەدیهێنەری داناش گۆی زەوی کاول دەکات و لەناوی دەبات.

بەم جۆرە، پێغەمبەری ئازیز ﷺ بە دانایەکی بەرز و ڕەوانبێژییەکی ئیعجازبەخش و تەنها بە دوو وشەی کورت وەڵامی پرسیارەکەی دایەوە و،

ڕاستییەكی فراوانی ڕوون كردەوە و، مەودای پەیوەندیی ژیانی مرۆڤی بە زیندەوەرانەوە دەرخست و، فەرمووی: "الأرضُ علَى الثَّوْر والحُوت"[1].

❍ ڕووی سێهەم:

زانایانی گەردووناسیی كۆن پێیان وابووە كە "خۆر" بە دەوری زەویدا دەسووڕێتەوە و، هەموو سی پلەیەكی خۆریان ناوناوە "بورج". جا ئەگەر چەند هێڵێكی گریمانكراو بە نێوان ئەستێرەكانی ئەو بورجانەدا بهێنرێت ئەوا هەندێ جار شێوەی شێرێك.و، هەندێ جاری تر شێوەی تەرازوویەك، یان گایەك، یان نەهەنگێك دەردەچێت. بۆیە ئەو ناوانەیان لەو بورجانە ناوە.

بەڵام زانستی گەردووناسیی نوێ پێی وایە كە "خۆر" بە دەوری زەویدا ناسووڕێتەوە، بەڵكو زەوی بە دەوری "خۆر"دا دەسووڕێتەوە. واتە ئەو بورجانە لەكار دەخات. كەواتە دەبێ هەریەك لەو بورجە لەكارخراوانە و ئەو بازنە گەورە و زەبەلاحانە، لە خولگەی ساڵانەی زەویدا چەند بازنەیەكیان - بە پێوەرێكی بچووكتر - هەبێت. ئەو كاتە "زەوی" هەموو مانگێك دەچێتە سایەی یەكێك لەو بورجانە و لە ناوەندی دەركەوتنی ئەودا دەبێت. وەك بڵێی خولگەی ساڵانەی زەوی ئاوێنەیەك بێت ئەو بورجانەی تێدا دەربكەوێت!

جا لەسەر بناغەی ئەم ڕووەی مەسەلەكە، وەك پێشتر وتمان، پێغەمبەر ﷺ جارێك لە وەڵامدا فەرمووی: "عَلَى الثَّوْر" و جارێكی تر فەرمووی: "عَلَى الحُوت"!

بەڵێ، شایانی ئەو زمانە ئیعجاز دەرخەرەی پێغەمبەری ئازیزە ﷺ كە جارێك بفەرموێ: "عَلَى الثَّوْر" و بەمەش ئاماژە بۆ ڕاستییەك بكات كە دوای چەند

(١) روى عن عطاء بن يسار حديث موقوف على كعب فيه ذكر الحوت، قال عنه البوصيري: رواه الحارث ورواته ثقات. بڕوانە: (المطالب العالية) للحافظ ابن حجر العسقلاني. الطبعة المحققة. ٤/٤٦-٤٧. (وەرگێڕ)

ســەدەیەك دەردەكەوێــت، چــونكە "زەوی" لە دەمــی ئەو پرســیارەدا لە وێــنە میسالیيەكەی بورجی "ثَوْر"دا بــووە. بەڵام كە دوای مانگێـك هەمـان پرسـیاری ئاراستە كراوەتەوە، فەرموویەتی: "عَلَى الحُـوت" چـونكە "زەوی" لەو دەمەدا لە ژێر سایەی بورجی "حُوت"دا بووە!

بەم پێیە و، بە فەرموودەی: " علَى الثَّوْر والحُوت"، پێغەمبەر ﷺ ئاماژەی بـۆ ئەم ڕاستییە مەزنە كرد كە لە ئایندەی وەڵامەكەیدا پتر ڕوون بووەوە و دەركەوت. بەمەش ئاماژەی بۆ بزووتن و گەشتی زەوی كرد و، بە هـێما ئەوەی ڕاگەیانـد كە بورجە ئاسمانییە ڕاستەقینە و كارگوزارەكان لە خـولگەی سـاڵانەی زەویـدان و، هەر گۆی زەویـیە كە بەو ئەركە ڕادەپەڕێـت و لەو بورجـانەدا گەشـت دەكـات. بەڵام ئەو بورجانەی كە بە خەیاڵ هی سووڕگەی خۆرن، هیچ تەن و قەبارەیەكی گەڕۆكیان تێدا نییە!

واللّهُ أعلَمُ بالصَّوابِ.

سـەبارەت بەو چیرۆكـانەش كە لە بـازنەی ژێـری بەدەرن و لە بـارەی گـا و نەهەنــگەوە دەدوێــن و لە كتێــبە ئیســلامییەكاندا بــاس كــراون، ئەوا یــان "ئیسرائیلیات"ن.. یـان چەنـد تەشبیهــ و نموونەهێنـانەوەیەكن.. یـان تەئـویلی هەندێ كەسن لە ڕاوییەكان، بەڵام ئەو كەسانەی كە بە وردی لە شت ناكۆڵنەوە، بە هی خودی فەرموودەكەیان زانیوە و داویانەتە پـاڵ پێغەمـبەری خۆشەویسـت ﷺ.

﴿رَبَّنَا لا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِيْنَا أَوْ أَخطَأْنَا﴾.

﴿سُبحَانَكَ لا عِلمَ لنا إلاّ ما عَلَّمْتَنا إِنكَ أَنتَ العَليمُ الحَكيمُ﴾.

* * *

پێشەکیی پێنجەمی
کتێبی "موحاکەمات"

لە نێوان "حەقیقەت" و "مەجاز"دا

ئەگەر "مەجـاز" لە دەسـتی زانسـتەوە بکەوێـتە دەسـتی نەزانی، ئەوا بە "حەقیقەت"ی[1] دادەنێت و دەرگای ئەفسانەکانیشی پێ دەخاتە سەرپشت..

چونکە هەرکات دەستی تـاریکی نەزانی "مەجـاز" و "تەشـبیهەکان"[2] لە دەستی ڕووناکی بەخشـی زانسـت بکـاتەوە، یـان هەر بەو شـێوەیە کاتیـان بەسەردا بڕوات و تەمەنیان درێژ ببێـت، ئەوا وەك "ڕاسـتی"یان لـێ دێـت و، هەمـوو تەڕی و پاراوییەکیـان لەدەسـت دەچێـت و، دەبـن بە سـەرابێکی خەڵەتێنەر، هەرچەندەش پێشتر شـەربەتێکی زوڵاڵ بـوون و.. دەگـۆڕێن بە پیرەژنێکی چـرچ و لۆچـاوی، دوای ئەوەی کیـژۆڵەیەکی دڵڕفێنـی ناسـکۆڵە بوون!

بەڵـێ، تروسـکایی "حەقـیقەت" لە ڕوونی و شـەفافییەتی "مەجـاز"ەوە دەبریسـکێتەوە، بەڵام هەر هێنـدەی ئەو "مەجـاز"ە کـرا بە "حەقـیقەت" دەگۆڕێت بە چڕییەکی تاریکی ئەوتۆ کە حەقیقەتە ئەسڵییەکە دادەپۆشێت!

---

(١) "حەقیقەت" و "مەجاز" دوو زاراوەی ڕەوانبێژین. مەبەست لە "حەقیقەت" بەکارهێنانی وشـەیە لەو واتـایەدا کە یەکەم جـار بـۆی دانـراوە. وەك ئەوەی سـەبارەت بە هەڵهـاتنی "خۆر"ی ئاسمان بڵێیت: "خۆر هەڵهات". بەڵام "مەجاز" بەکارهێنانی وشەیە لە واتـایەکی تری جیاواز لە واتـا ڕاسـتەقینەکەیدا، لەبەر ئامـانجێکی ڕەوانبێـژی. وەك ئەوەی کە ئەگەر خۆشەویسـتێکت لـێ دەربـکەوێ بڵێیـت: "خـۆر هەڵهـات". مەبەستیشـت لە "خـۆر" خۆشەویستەکەت بێت! (وەرگێڕ)

(٢) "تەشبیهـ" بە کوردی: "وەك یەك". زاراوەیەکی ڕەوانبێـژییە. واتە لێچوانـدنی شـتێك بە شتێکی تر. بۆ نموونە: "ئەم کاغەزە هێندە سپییە دەڵێی بەفرە"! (وەرگێڕ)

ئەم ئاڵوگۆڕەش یاسایەکی سروشتیی خوای گەورەیە.

گەر شـــایەتت لەســـەر ئەمە دەوێ، ئەوا ســـەردانی نهێنیـــی تـــازەبوونەوە و ئاڵوگۆڕی ناو "زمانەکان" بکە و، هاوبەشی و هاوتایی شتە هاوتا و هاوبەشەکان ببینە، ئەوکاتە بێ هیچ گومانێك لێیان دەبیستی کە دەڵێن:

گەلێ وتە و چیرۆك و ئەندێشە و واتای ئەوتۆ هەبـوون کە پێشـینان چێژیـان لـێ دەبـردن، بەڵام لەگەڵ حەز و ئـارەزووە لاوەکـانی بەرەکـانی دواییـدا یەك نەکەوتن، چونکە لە سەردەمی ئەمانـدا بـوون بە پیـرەژنی چـرچ و لۆچـاوی کە جوانییـان تێـدا نەمـابوو. هەر ئەمەش بـوو بە هانـدەریان کە مەیلیـان بەلای تازەگەریدا بڕوات و، حەزیشیان لە داهێنان بێت و، پرکێشیی گۆڕانکاری بکەن.

ئەم دەستوورە، هەروەك لە (ئەندێشە و واتا و چیرۆکەکان)دا دەست بەکـارە، بە هەمان شێوە لە "زمان"ەکانیشدا دەستوورێکی کارایە..

کەواتە نابێ بڕیار لەسەر "ڕواڵەت"ی هیچ شتێك دەربکرێت. چونکە ئەرکی سەرشانی مرۆڤی لێکۆڵەر:

(قووڵبوونەوەیە لە ناخی بابەتەکە و.. دەسـتبەرداربوونە لە کاریگەرییەکـانی کات و.. ڕۆچوونە لە قووڵایی ڕابوردوودا و.. لەتەرازووداني هەموو شـتێکە بە پێوەرەکانی ژیری و.. دۆزینەوەی سەرچاوەی شتەکانە).

ئەو بەســەرهاتەی کە شــارەزا و ئاگــاداری ئەم ڕاســتییەی کــردم، ڕوودانی "مانگ گیران" بوو لە دەمی منداڵیمدا..

ئەوەبوو هۆکارەکەیم لە دایکم پرسی. وەڵامی دامەوە کە:

ماری گەورە مانگی قووت داوە!

وتم: ئەی بۆچی دەبینرێت؟

وتی: ماری ئاسمان وەکو شووشە ڕوونە، ناوەوەی دەبینرێت!

جا بڕوانە چۆن "تەشبیهـ" کرا بە "حەقیقەت" و ڕاستیی حـاڵ و ڕووداوەکەی گۆڕی!

چونكە گەردوونناسەكان خاڵی یەكتربڕینی خولگەی مانگ و خۆریان لە ناوچەی بورجەكان و لە سەر و كلكی ئەو دوو كەوانەیەدا شوبهاندووە بە دوو ماری گەورە یاخود دوو هەژدیها و، هەركات یەكێ لە مانگ یان خۆر گەیشتە "سەر"ی یەكتربڕینی كەوانەكان و ئەوی تریش ڕۆشتە "كلك"ی یەكتر بڕینی ئەو دوو كەوانەیە و "زەوی"یش كەوتە ناوەڕاستیان، ئەوا دیاردەی "مانگگیران" ڕوو دەدات.

دەسا ئەی ئەو كەسەی كە لەم قسە تێكەڵ و پێكەڵانەی من بێزار نابێت!

بە وردی سەیری ئەم پێشەكییەش بكە و لێی ورد بەرەوە. چونكە زۆر شتی خیلافی و خورافی لەم بنەچەیەوە سەر هەڵدەدەن. كەواتە پێویستە ڕێنمایی لە "مەنتیق" و "ڕەوانبێژی"[1] وەربگیرێت.

كۆتایی: دەبێ "واتای ڕاستەقینە" مۆری تایبەت بە خۆی و نیشانەیەكی ڕوونی جیاكەرەوەی خۆی هەبێت. ئەو شتەش كە نیشانەكەی دەناسێتەوە و بەرجەستەی دەكات ئەو "جوانی"یە پەتی و سەرتاسەرییەیە كە ئەنجامی بەراورد كردنیەتی لەگەڵ ئامانجەكانی شەریعەتدا.

ڕێگادانیش بە "مەجاز" دەبێ بەپێی هەلومەرج و دەستوورەكانی "ڕەوانبێژی" بێت، دەنا بینینی "مەجاز" بە "حەقیقەت" و "حەقیقەت"یش بە "مەجاز".. یان پیشاندانیان لەو شێوەیەدا، جگە لە درێژەدان بە زاڵبوونی "نەزانی" هیچی تری لێ ناكەوێتەوە.

حەزی كورتبڕی كارێك دەكات كە هەموو شتێك بە ڕواڵەتەكەی لێك بدرێتەوە، هەتا - بە داخەوە - وردە وردە بە سەرهەڵدانی ڕێچكەی ڕواڵەتبینان (ظاهیرییەكان) كۆتایی پێ دێت..

---

(١) ناوی دوو زانستن بۆ هەڵسەنگاندن و زانینی ڕاستی و ناڕاستیی گوفتارەكان و هزر و بیرەكان، كە بە بێ بەكارهێنانی یاساكانی ئەم چەشنە زانستانە ئەستەمە مرۆڤ بتوانێ بڕیاری زانستیانە و دروست سەبارەت بەو شتانە بدات. (وەرگێڕ)

حەزکردنیش لە زیادەڕەوی وا دەکات کە بە چاوی "مەجاز" سەیری هەموو شتێك بكرێت، کە ئەمەش لە ئەنجامدا دەبێتە هۆی سەرهەڵدانی ڕێچکەی نارەوای "باطینی"یەکان.. جا هەروەك یەکەمیان زیانبەخشە.. دووهەمیان بە چەند پلەیەك زیانی لەو زیاترە.

ئەوەش کە ناوەندەڕێ دەردەخات و، لە سنووربەزاندنی زیادەڕەوی و کورتبڕی دادەگرێت تەنها فەلسەفەی "شەریعەت"ە لەگەڵ "ڕەوانبێژی"دا و.. "حیکمەت"ە لەگەڵ "مەنتیق"دا.

بەڵێ، دەڵێم: حیکمەت (فەلسەفە).. چونکە خێرێکی زۆری هەیە، هەرچەندە شەڕ و زیانیشی لەخۆ گرتووە، بەڵام شەڕ و زیانێکی جوزئییە. خۆ یەکێك لە بناغە سەلماوەکان ئەوەیە کە لە کاتی پێویستدا دەبێ یەکێك لەو دوو شەڕ و خراپەیە هەڵبژێررێت کە زیان و خراپەی کەمترە، چونکە وازهێنان لەو خێرە زۆرەی کە تیایدایە لەبەر زیان و خراپە جوزئییەکەی، ئەوە دەگەیەنێت کە خراپەی زۆر ئەنجام درابێت.

بەڵێ، حیکمەتی کۆن (فەلسەفەی دێرین) خێری کەمە و شتانی خورافی و ئەفسانەشی زۆرن. بۆیە پێشینان - تا ڕادەیەك - ڕێیان بەوە نەداوە کە مرۆڤ پێیەوە سەرقاڵ بێت، چونکە ئەو کاتە "زەینەکان" ئامادە نەبوون و، "بیر"ەکانیش پابەندی چاولێکەری بوون و، "نەزانی"یش بەسەر عەوامدا زاڵ بوو..

بەڵام فەلسەفەی ئێستا، لە ڕووی ماددییەوە و لەچاو فەلسەفەی کۆندا، خێری زیاترە و درۆ و ناحەقیشی کەمترە و، "بیر"ەکانیش لەم سەردەمەدا ئازادن و، "زانین"یش زاڵە بەسەر هەمووان‌دا.

لە ڕاستیدا دەبێ هەموو "زەمان"ێك حوکم و بڕیاری تایبەت بە خۆی هەبێت.

* * *

لە نێوان "پوختەلێدوان" و "درێژەپێدان"دا

● **خاڵی دووهەم:**

ئەو شتە غەیبییانەی كە پێغەمبەری سەروەریان ﷺ لێ ئاگادار كراوەتەوە، یەكسان نین. چونكە لە هەندێكیان بە شێوەیەكی ڕوون و دوورودرێژ ئاگادار كراوەتەوە و، هەرگیز خۆی دەست لەم بەشە وەرنادات، كە بریتییە لە قورئانی پیرۆز و فەرموودە قودسییە موحكەمەكان..

بەشەكەی تر بە كورتی ئاگادار كراوەتەوە لێیان و، ڕوونكردنەوە و لێدوان و درێژەپێدانیان بە ئیجتیهادی پێغەمبەر ﷺ سپێرراوە. وەك ئەو فەرموودانەی كە لە بارەی ڕووداوەكانی ئایندە و ڕووداوە گەردوونییەكانەوە دەدوێن و لە بناغەكانی ئیمان نین. جا ئەم شتانە، پێغەمبەر ﷺ خۆی بە شێوازی تەشبیهـ و نموونەهێنانەوە و بە ڕەوانبێژیی خۆی و بە چەشنێك لەگەڵ حیكمەتی تەكلیفدا بگونجێت، ڕوونیان دەكاتەوە.

بۆ نموونە: جارێكیان لە كۆڕی پێغەمبەردا ﷺ دەنگی زرمەیەك بیسترا. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: "ئەمە دەنگی بەردێكە ماوەی حەفتا ساڵە بەرەو دۆزەخ بەر دەبێتەوە، وا ئێستا گەیشتە بنكی دۆزەخ"[١]. دوای تێپەڕبوونی چەند

---

(١) بڕوانە پەراوێزی لاپەڕە (٩).

خولەکێك بەسەر ئەم ڕووداوە سەرنج بزوێنەدا، یەکێك هاتە ناو کۆڕەکە و هەواڵی بە پێغەمبەر ﷺ گەیاند کە: فڵانە مونافیقی تەمەن حەفتا ساڵ مرد و بەرەو دۆزەخ کەوتە ڕێ! ئەم هەواڵەش تەئویلی ڕەوانبێژییە بەرز و بڵندەکەی فەرمایشتی پێغەمبەری ﷺ دەرخست.

ڕوونکردنەوەیەك: "ڕوانینی نبووەت" بایەخ بە ڕووداوە جوزئییەکانی ئاینده نادات، لەوانەی کە لە ناوەندی "ڕاستییەکانی ئیمان"دا نین.

● **خاڵی سێهەم:**

بریتییە لە دوو سەرنج:

یەکەمیان:

بەشێك لەو فەرموودانەی کە لە شێوەی تەشبیهـ و نموونەهێنانەوەدا ڕیوایەت کراون، بە گوێرەی ڕەوتی ڕۆژگار و زەمان لە لایەن عەوامەکانەوە بە چەند حەقیقەتێکی ماددی وەرگیراون. بۆیە ئەو فەرموودانە لە پێش‌چاوی ئەواندا لەگەڵ واقیعی حاڵ یەك ناگرنەوە، هەرچەندەش دارای ڕاستییەکی چەسپاون.

بۆ نموونە: ئەو دوو مەلائیکەتەی کە - بە وێنەی هەڵگرانی عەرش - هەندێکن لە هەڵگرانی گۆی زەوی و، لەسەر شێوەی "گا" و "نەهەنگ"دان و هەر بەو ناوانەش ناونراون، عەوامەکان بە گایەکی گەورەی ڕاستەقینە و نەهەنگێکی زەبەلاحی ڕاستی تەسەووریان کردوون!

دووهەمیان:

هەندێك لە فەرموودەکان لە ڕووی زۆریی موسڵمانان لەو ناوچەیەدا یان لە ڕووی بوونی حکوومەتی ئیسلامی یان مەڵبەندی خەلافەتی ئیسلامی لەو شوێنەدا، هاتووە و ڕیوایەت کراوە. کەچی وا گومان براوە کە مەبەست تیایاندا هەموو موسڵمانان و سەرانسەری جیهانی ئیسلامی بێت و، هەرچەندەش - لە ڕوویەکەوە - تایبەتین کەچی وەك گشتی و هەمەکی وەرگیراون.

بۆ نموونە: لە فەرموودەی پیرۆزدا هاتووە کە:

"لا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّىٰ لا يُقَالَ فِي الْأَرْضِ: اللّٰهُ.. اللّٰهُ" [١]..

واتە دەرگای شوێنەکانی زیکری خوای گەورە دادەخرێت و بانگ و قامەت بە تورکی دەدرێت!

● **خاڵی چوارەم:**

هەروەك لەبەر چەند دانست و بەرژەوەندییەکی زۆر چەند شتێکی غەیبیی وەك ئەجەل و مردن پەردەیان بەسەرا دادراوەتەوە، بە هەمان جۆر و لەبەر گەلێ حیکمەتی زۆر هاتنی قیامەتیش، کە سەرەمەرگی دنیا و ئەجەلی مرۆڤ و مردنی زیندەوەرانە، پەنهان کراوە و شارراوەتەوە..

چونکە ئەگەر ئەجەل و ماوەی مردن کاتەکەی دیاری بکرایە، ئەوا ئەو هاوسەنگییەی نێوان ترس و ئومێد (الخوف والرجاء) کە لەسەر بناغەی چەندین بەرژەوەندی و دانایی دامەزراوە، لاسەنگ دەبوو. ئەو کاتەش نیوەی تەمەن بە بێئاگاییەکی سەرتاسەری بەسەر دەچوو، لە نیوەکەی تریشیدا ترسێکی یەکجار سامناکی وەك ئەوە ڕووبەڕووی مرۆڤ دەبووەوە کە هەنگاو بە هەنگاو بەرەو پەتی قەنارە بدرێتەبەر.

ئەجەل و سەرەمەرگی دنیاش (واتە بەرپابوونی قیامەت) کتومت وەك ئەمە وایە. چونکە ئەگەر کاتەکەی دیاریکراو بوایە، ئەوا سەدەکانی پێشین و ناوەڕاست، مەگەر بە کەمی و شێوەیەکی جوزئی، دەنا بیری دواڕۆژ کاری تێنەدەکردن. بەڵام سەدەکانی دوایی لە ترس و لەرزێکی بەردەوامدا دەژیان و، ئەو کاتەش هیچ لەزەت و نرخ و بەهایەك بۆ ژیان نەدەمایەوە و، پەرستشی

---

(١) حديث صحيح عن أنس بن مالك رضي اللهُ عنه. رواه مسلم: ١٤٨؛ وأحمد والترمذي. وقال الحاكم (٤/٤٩٤): هذا حديث صحيح على شرط الشيخين ولم يُخرِّجاه. (وەرگێڕ، لە چاپە عەرەبییەکەوە)

مرۆڤیش، کە بریتییە لە گـوێڕایەڵیی ئەو کەسـە بە ئیختیـاری خـۆی لە ناوەنـدی ترس و ئومێددا، هیچ گرنگی و حیکمەتێکی تێدا نەدەما.

پاشـان ئەگەر کـاتی بەرپـابوونی قیـامەت دیـاریکراو بـوایە ئەوا بەشـێکی "ڕاستییەکانی ئیمان" دەڕۆشتە ناو بازنەی شتانی بەدیهی و بەڵگەنەویستەوە. واتە هەموو خەڵکی - بیانویستایە یـان نەیانویسـتایە - تەسـدیقیان دەکـرد. دیـارە ئەو کـاتەش نهێنیـی تەکلیـف و حـیکمەتی ئـیمان، کە پەیوەنـدییان بە ویسـت و ئیختیاری مرۆڤەوە هەیە، لە شوێنی خۆیدا دەترازا و تێکدەچوو.

بەم جۆرە و لەبەر چەندین بەرژەوەندیی زۆری وەك ئەمانە، شتان و کاروبارە غەیبییەکان پەنهان کراون، لە ئەنجامی ئەمەشدا مـرۆڤ لە هەمـوو خولەکێکـدا هەروەك چـاوەڕێی مـانەوەی ژیـانی دەکـات چـاوەڕوانی هـاتنی ئەجەلەکەشی دەکات و پێکەوە بیر لە هەردووکیان دەکاتەوە و، بە گەرموگوڕی بـۆ ئەم دنیـا و ئەودنیـاش تێدەکۆشـێت. هەروەهـا وەك لە هەمـوو چەرخێکـدا چـاوەڕوانی بەرپابوونی قیامەت دەکات، گریمانی مانەوەی دنیاش لەو چەرخەدا دادەنێـت. هۆی ئەمەیە کە مرۆڤ دەتوانێت لە دەماودەمی ڕوانینیـدا بـۆ فەنـا و تیـاچوونی دنیـا کـار بـۆ ژیـانی هەمیشـەیی ئەودنیـا بکـات و لە هەمـان کاتـدا بـۆ ئاوەدانکردنەوەی دنیاکەی هەوڵ بدات، وەك بڵێی هەتاهەتایە لە دنیادا بژی!

پاشان گەر بهاتایە و کاتی هاتنی بەڵا و موسیبەت و گیروگرفتەکان بزانـرایە، ئەوا مـــرۆڤ لە ئەنجـــامی چـــاوەڕوانکردنی هـــاتن و دابـــارینی ئەو بەڵا و موســـیبەتانەوە چەنـــدین ئەوەنـــدەی ئـــازاری خـــودی بەڵا و موسـیبەتەکان ئەشکەنجە و ئازاری مەعنەویی دەچەشت! بۆیە دانست و میهرەبـانیی فـراوانی خوای گەورە، موسیبەت و گیروگرفتەکـانی داپۆشـیوە و، سـەبارەت بە مـرۆڤ پەنهانی کردوون و، پەردەی بەسەردا داونەتەوە، تـاکو مـرۆڤ ئەو جـۆرە ئـازارە مەعنەوییە نەچێژێت.

جـا لەبەر ئەوەی زۆربەی ڕووداوە گەردوونیـــیە غەیبییەكـــان ئەم چەشـــنە حیكمەتانەیان تێدایە، ئەوا ڕێی هەواڵدان لە غەیب داخـراوە. تەنـانەت ئەوانەش كە بە فەرمـانی پەروەردگـار هـــەواڵی لـێ دەدەن تەنهـــا لە شـــێوەی چەنـد ئاماژەیەكـــدا و بە جـــۆرێكی تەمـــاوی و دوور لە ڕاشـــكاوی و ئاشـــكرایی ڕایدەگەیەنن. جگە لە "ڕاستییەكانی ئیمان" و ئەو شـتانەی كە مـایەی تەكلـیفن. تاكو كەمرێزی و گوێڕایەڵی نەكردنی تەواوەتی بەرامـبەر بەم دەسـتوورە خـواییە ڕوونەدات كە دەفەرموێت:

﴿قُلْ لا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالأَرْضِ الْغَيْبَ إِلّا اللّٰهُ﴾ (النمل:٦٥).

تەنـــانەت ئەو مـــژدانەش كە لە تەورات و ئنجیـــل و زەبـــووردا لە بـــارەی پێغەمبەری سەروەرمانەوە ﷺ هاتوون، تا ڕادەیەك تەماوین و ڕاشكاو نـین. هەر ئەمەش بووە بەهۆی ئەوەی كە هەندێ لە شوێنكەوتەی ئەو كتێبانە تەئـویلی ئەو ئاماژانە بكەن و لە ئەنجامـدا نـیعمەتی ئیمانهێنـان بەو پێغەمـبەرە ئـازیزە ﷺ لە كیسی خۆیان بدەن.

بەڵام ئەو مەســـەلانەی كە لە ناوەنـــدی "عەقیـــدە" و بیروباوەڕەكـــانی "ئیمان"دان، ئەوا بەپێی خواستی حیكمەتی تەكلیف پێویستیان بە ڕاگەیانـدنێكی ئەمین و ڕوونییەكی تەواوەتی و ڕاشكاوییەكی كامڵ و دووپاتبوونەوە هەیە. بۆیە قورئـــانی پیـــرۆز و ڕاگەیەنەرە ئەمیـــنەكەی ﷺ زۆر بە ڕوونی و تێروتەســـەلی كاروبارەكانی قیامەتیان ڕوون كردووەتەوە، لە كاتێكدا كە ڕووداوە ئایندەییەكانی دنیایان بە كورتی و پوختی باس كردووە.

* * *

پوختەیەک لە ژیانی دانەر

* ناوی "بەدیعوززەمان سەعیدی نوورسی"یە .
* لە گوندی "نوورس"ی نێو چیا بڵندەکانی سەر بە پارێزگای "بەدلیس"ی کوردستانی ژێر دەستەڵاتی عوسمانی (باکووری کوردستان) لە بنەماڵەیەکی کوردی دیندار لەدایك بووە.
* لە نێوانساڵەکانی (١٨٧٦-١٩٦٠ز)دا ژیاوە.
* "صۆفی میرزا"ی باوکی بە پیاوچاکی بەناوبانگ بووە و، هەر خۆراکێك حەڵاڵ نەبووبێت دەرخواردی مناڵەکانی نەداوە.. خاتوو "نووریە"ی دایکیشی بە پاك و خاوێنی و دەستنوێژەوە نەبووبێت شیری بە مناڵەکانی نەداوە!
* دایکی لە کاتی جەنگی جیهانیی یەکەم و، باوکیشی لە ساڵەکانی بیستی سەدەی پێشوودا کۆچی دواییان کردووە و، لە گۆڕستانی گوندی "نوورس" نێژراون.
* چوارەم مناڵی خانەوادەکەیانە کە یەك لە دوای یەك ئەمانەن:
(دوڕڕییە، خانم، عەبدوڵڵا، سەعید، محەممەد، عەبدولمەجید، مەرجان).
* لە پێشدا لە لای "مەلا عەبدوڵڵا"ی برا گەورەی دەستی بە سەرەتاکانی خوێندن کردووە. پاشان چەندین گوند و شاری کوردستان گەڕاوە و، لای زانا گەورەکانی ئەو سەردەمە وانە گرنگەکانی خوێندووە.
* لە تەمەنی چواردە ساڵیدا بڕوانامەی زانایی لە زانستە ئیسلامیەکاندا بەدەست هێناوە.
* بە هەوڵ و تەقالای خۆی شارەزایی لە زانستەکانی ڕۆژگاردا، وەك: کیمیا، فیزیا، بیۆلۆجی، جیۆلۆجی، بیرکاری، گەردوونناسی، جوگرافیا، هتد.. پەیدا کردووە.

* لەبەر زیرەکیی نـاوازە و لە ڕادەبەدەری، نازنـاوی (سـەعیدی مەشـهوور) پاشـان (بەدیعوززەمان)ی لە لایەن زانایانەوە پێ دراوە.
* یەکەم کەسـە هەوڵـی داوە بـۆ دامەزرانـدنی زانکـۆ لە کوردسـتاندا و، کـردنەوەی قوتابخانەی کوردی و، خوێندنی وانەی زانستەکانی سـەردەم شـان بە شـانی زانسـتە ئاینییەکـان. لەم پێناوەشـدا لە لایەن دوا دەسـەڵاتدارانی دەوڵەتی عوسـمانییەوە ڕووبەڕووی چەندین گرفتی دژوار بووەتەوە.
* گەورەترین زانا و کەسایەتیی کوردی ئەم سەردەمەیە کە لە دوای مەولانـا خالیـدی نەقشـبەندی لەنـاو نەتەوەی کـورددا هەڵکـەوتووە و، ناوبـانگی جیهـانیی بـۆ دروسـت بـووە و، لە ڕووبەرێـکی فـراوانی سـەر زەویـدا سـوود لە بەرهەمەکـانی وەردەگیرێت.
* تاقانە کەسایەتی بووە کە هەموو زەبر و زەنگێکی ڕژێمـی مسـتەفا کەمـال و، سی و پێنج ساڵی بەندی و دوورخستنەوە و دەیان دادگای تـۆقێنەر نەیـانتوانیوە چـۆکی پـێ دابـدەن و لە خەبـاتی ڕەوای خـۆی کـۆڵی پـێ بـدەن. تەنـانەت ئەو توانیـویەتی سەرکەوتنیشیان بە سەردا بە دەست بهێنێت.
* زیاتر لە سەد و سی کتێب و نامیلکەی لە ژێـر ناونیشـانی (**سـەرجەمی پەیامەکـانی نوور**)دا نووسیوە و بڵاوی کردوونەتەوە.
* وەرگێـڕانی سـەرجەمی پەیامەکـانی نـوور بـۆ (زمـانی عەرەبی) لە لایەن مامۆسـتا (ئیحسان قاسم صـاڵحی)یەوە لە دە دانە بەرگـی گەورەدا تەواو بـووە و، لە وڵاتـانی تورکیا و میسـر و هیندسـتان و عەرەبسـتانی سعوودی چەنـد چـاپێکی یەك لە دوای یەکیان تا ئێستا لێ بڵاوکراوەتەوە.
* بەشێکی زۆریشیان لە لایەن خوشکی نۆموسڵمان ماری وێڵد (شوکران واحیـدە)وە کراون بە (زمانی ئینگلیزی) و، تا ئێستا چەندین بەرگی گەورەیـان بە چـاپی جـوان و مۆدێرن بەو زمانە لێ بڵاو کراوەتەوە.
*بە (**زمانی کوردی**)ش (**سەرجەمی پەیامەکانی نوور**)مان بە پشـتیوانیی خـوای گەورە لە نۆ بەرگی گەورەدا چاپ کردووە، جگە لە چل کتێب و نامیلکەی سەربەخۆ.

* هەروەها چەندین کتێبی تر کە بە زاری کرمانجیی ژووروو بڵاوکراونەتەوە.
* چەند بەشێکی ئەم پەیامانە بۆ ئەم زمانانەی خوارەوەش وەرگێڕراون، کە تا ئێستا کاری وەرگێڕان تیایاندا بەردەوامە:
(ئەڵمانی، ئەلبانی، ئیتاڵی، ئیسپانی، ئازەری، ئۆزبەکی، ئوردوو، ئیندۆنیسی، بەنگالی، بولگاری، بۆسنی، پرتوگالی، پشتۆ، تاجیکی، تەتاری، تاڵشی، تورکمانی، جۆرجی، چینی، دانیمارکی، ڕۆمانی، ڕووسی، ژاپۆنی، سانسکریتی، سلۆڤاکی، سەواحیلی، سویدی، فەڕەنسی، فیلیپینی، فارسی، ڤێتنامی، قەرغیزی، کازاخی، کۆری، کرواتی، گۆجیراتی، لاتینی، مالی، مالیزی، مەقەدۆنی، نەیجیری، هۆسا، هیبرۆ، هیندی، هەنگاری، هۆڵەندی، یۆنانی).
* تا ئێستا زیاتر لە شەست کۆنفرانسی جیهانی و دەیان کۆڕی زانستی و پێشبڕکێی ڕۆشنبیریی لە ئاستی جیهاندا لەسەر کراوە و، دەیان کتێب و، سەدان لێکۆڵینەوەی لەسەر نووسراوە و، چەندین بەڵگەنامەی زانکۆییشی لە خوێندنی باڵادا لەسەر وەرگیراوە، کە هەندێکیان لە کوردستاندا بووە.
* لە وڵاتی هیندستان پەیمانگایەکی تایبەت بە ناساندنی مامۆستا نوورسی و پەیامەکانی دامەزراوە، کە خوێندن تیایدا بەردەوامە.
* دواهەمین گەورە کۆنفرانسی زانستیی جیهانی لەسەر مامۆستا بەدیعوززەمان لە شاری ئەستەمبوڵ لە بەرواری (١-٣/١٠/٢٠١٧ز)دا بەڕێوەچوو، کە زیاتر لە سەد توێژینەوەی زانستیی تێدا تاوتوێ کرا و، چەند توێژەرێکی باشووری کوردستانیش بەشدارییان تێدا کرد.
* لە باشووری کوردستاندا، هەتا ئێستا سێ سیمینار تایبەت کراوە بە مامۆستا نوورسی و پەیامەکانی، لە شارەکانی (هەولێر، سلێمانی، سۆران).
* هەروەها کۆڕبەندێك لە بەرواری (٢١/١٢/٢٠١٣ز) لە شاری هەولێر لە لایەن پەیمانگای زانستە ئیسلامیەکان و وەزارەتی ئەوقافی حکوومەتی هەرێمی کوردستانەوە ڕێکخرا بە بەشداریی چەند توێژەرێکی ناوخۆی کوردستان و وڵاتی تورکیا و، بە ئامادەبوونی دەیان کەسایەتیی زانستی و ئایینیی عێراق و هەرێم.

* هەروەها لە بەرواری (٢٠١٥/١٢/١٢ز)دا لە شاری هەولێر نەدوەیەکی زانستی لە لایەن (ڕێکخراوی پەیامی پاك)ەوە بۆ مامۆستا نوورسی و پەیامەکانی ساز کرا بە ناوی "نووری نبووەت لە پەیامەکانی نووردا" کە چەند توێژەرێکی زانکۆی دیجلەی باکووری کوردستانیش بەشدارییان تێدا کرد.

* هەروەها لە بەرواری (٢٠١٦/٣/٢٦ز)دا لە شاری هەولێر لە لایەن (ئەمینداریێتیی گشتیی ئەنجومەنی زانایانی عێراق)ەوە و بە بەشداری لەگەڵ سەنتەری ڕۆشنبیریی (وقف الخيرات)دا نەدوەیەکی ڕۆشنبیری بە ناوی (الإمام بديع الزمان سعيد النورسي ومنهجه في إحياء الإيمان) بەڕێوەچوو کە چەند باس و بابەتێکی بە زمانی عەرەبی تێدا پێشکەش کرا.

* دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم لە شاری سلێمانی لە ساڵی (٢٠١٦)دا ژمارە (٨٩)ی بڵاوکراوەی (ڕۆڤار)ی تایبەت کرد بە مامۆستا نوورسی بە ناوی (سەعید نوورسی.. کلیلی گەنجینەیەکی شاراوە).

* هەتا ئێستا لە باشووری کوردستاندا شەش مزگەوت بە ناویەوە ناونراوە لە شارەکانی (سلێمانی، سۆران، کەرکووك، هەولێر، پێنجوێن، هەڵەبجە).

* * *

پێڕستی بابەتەکان

بابەت	لاپەڕە
پێشەکی	٥
دەستوورەکانی تێگەیشتن لە فەرموودەکان	٧
موناقەشەیەك لەسەر فەرموودەیەکی پیرۆز	٣٥
چەند مەسەلەیەك لە دووتوێی یەك مەسەلەدا	٤٤
لە نێوان "حەقیقەت" و "تەشبیهـ"دا	٤٧
لە نێوان "حەقیقەت" و "مەجاز"دا	٥٦
لە نێوان "پوختەلێدوان" و "درێژەپێدان"دا	٦٠
پوختەیەك لە ژیانی دانەر	٦٥

* * *

چەند بناغەیەك بۆ

تێگەیشتن لە فەرموودەکان

فەرموودەکان و، پلە و پایەیان و، مەودای تێگەیشتن لێیان، دەریایەکی بەرین و مەیدانێکی فراوانە، مەگەر هەر زانا و پسپۆڕانی ئەو بوارە بتوانن مەلەوانی ئەو دەریایە و سوارچاکی ئەو مەیدانە بن و، مافی تەواوی پێ بدەن.. بەڵام کەسانی تریش پێویستیان بە چەند "بناغە" و "دەستوور" و "تەرازوو"یەکە لە ڕێیانەوە بتوانن بە ئاسانی و دوور لە وردەکاریی زاراوەکان لە گەڵێ ئامانجی فەرموودە پیرۆزەکان تێبگەن و، وەهمەکان بەهەڵەیاندا نەبەن.

دانەر لەم نامیلکەیەدا هەوڵی داوە، بە دانانی کۆمەڵێك بناغە و دەستوور، بەرچاوڕۆشنی سەبارەت بە چەندین لایەنی ئەو بوارە بە خوێنەر ببەخشێت.

أُصُولٌ في فَهْمِ الأحاديث

من كليات رسائل النور

التي ألفها الأستاذ:

بديع الزمان سعيد النورسي

(رحمه الله)

Some Principles for Understanding Hadiths

From
The Risale-i Nur Collection
By:
Bediuzzaman Said Nursi

0-0262-0000-7
9 780026 200004

نرخی (١٠٠٠) دیناره